

სოციოლოგიური თეორიების ისტორიული მიმოხილვა: ადრინდელი წლები (ჯორჯ რიტცერი)

მნელია სოციოლოგიური თეორიის ჩასახვის ზუსტი თარიღის დადგენა. უხსოვარი დროიდან ადამიანები ანალიზებდნენ და აგებდნენ თეორიებს სოციალური ცხოვრების შესახებ. ჩვენ არ ჩავდრმავდებით ბერძნებისა და რომაელების ეპოქებში, არც შუასაუკუნეებში. ჩვენ არ მივალთ არც XVII საუკუნემდე, არცერთი იმ ეპოქების მოაზროვნეები არ მიაკუთვნებდნენ საკუთარ თავს სოციოლოგიას. ძალიან ცოტა მათგანს აბრალებენ დღეს სოციოლოგობას. (ერთი გამონაკლისის განსახილველად იხილეთ იბნ-ჰალდუნის ბიოგრაფიული გამოკვლევა). მხოლოდ 1800- იან წლებში გამოჩნდნენ მოაზროვნეები, რომელთაც დანამდვილებით შეიძლება დაერქვათ სოციოლოგები. ესაა ჩვენთვის საინტერესო სოციოლოგიური აზრის კლასიკოსები, და ჩვენც ვიწყებთ მთავარი სოციალური და ინტელექტუალური ძალების შესწავლით, რომლებმაც მათი იდეები ჩამოაყალიბეს.

სოციალური ძალები, რომელთაც გავლენა იქონიეს სოციოლოგიური თეორიების განვითარებაზე.

ნებისმიერი ინტელექტუალური სფერო ყალიბდება სოციალური გარემოს გავლენით. ეს განსაკუთრებით სწორია სოციოლოგიის მიმართ, რომელიც არა მხოლოდ იშვიათად სოციალური გარემოდან, არამედ ამ სოციალურ გარემოს თავისი კვლევის ძირითად ობიექტად ირჩევს. ჩვენ მოკლედ შევჩერდებით XIXს. და XXს. დასაწყისის განსაკუთრებით მნიშვნელოვან სოციალურ ასპექტებზე, რომელთაც სოციოლოგიის განვითარებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ქონდა.

პოლიტიკური რევოლუციები.

პოლიტიკური რევოლუციების რიგი, დაწყებული 1789 წ.საფრანგეთის რევოლუციით და გაგრძელებული მთელი XIX ს. და შემდეგაც, სოციოლოგიური თეორეტიკოსობის განვითარების ძირითად ფაქტორად გადაიქცა. ამ რევოლუციების გავლენა საზოგადოებებზე ძალზე ძლიერია, რადგან შედეგად მოყვა რიგი ცვლილებები, მათ შორის პოზიტიური. მაგრამ თეორეტიკოსების ყურადღებას ნაკლებად იპყრობდა პოზიტიური შედეგები, უფრო ცვლილებების ნეგატიური

ასპექტები აინტერესებდათ. განსაკუთრებით საფრანგეთში, რევოლუციის მიერ გამოწვეული უწესრიგობითა და ქაოსით ყველაზე მეტად გაოგნებული იყვნენ მწერლები. ისინი - საზოგადოებაში წესრიგის აღდგენის სურვილით ერთიანდებიან. ზოგიერთი მათგანს, განსაკუთრებით უკიდურესი შეხედულებების მქონე პიროვნებებს შუასაუკუნეების მშვიდობიანი და შედარებით მოწესრიგებული დღეები ენატრებოდათ და ფაქტობრივად მოითხოვდნენ კიდევ უკან დაბრუნებას. მოწინავე მოაზროვნეები აღიარებდნენ, რომ საზოგადოებაში მომხდარი ცვლილებები წარსულისაკენ ასეთ დაბრუნებას შეუძლებელს ხდის. შესაბამისად ისინი ცდილობდნენ საზოგადოებებში სტაბილურობის ახალი საფუძვლები მოეძიებინათ, რომლებიც რევოლუციებმა შეანჯღრის. სოციალური წესრიგის საკითხისადმი ეს ინტერესი სოციოლოგიის კლასიკური თეორეტიკოსების, განსაკუთრებით ო.კონტისა და ე. დიურკემის მთავარი საზრუნავი გახდა .

სამრეწველო რევოლუციები და კაპიტალიზმის აღმასვლა.

სამრეწველო რევოლუციებმა, რომლებმაც XIXს. და XXს. დასაწყისში დასავლეთის ქვეყნების უმრავლესობა მოიცვა, პოლიტიკური რევოლუციების ანალოგიური მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია სოციოლოგიური თეორიების ჩამოყალიბებაზე. სამრეწველო გადატრიალება არ იყო ერთჯერადი მოვლენა, ეს იყო ურთიერთდაკავშირებული გარდაქმნების მთელი რიგი, რომლის კულმინაციას დასავლეთის სამყაროს აგრარული მეურნეობიდან უპირატესად ინდუსტრიულ სისტემაზე გადასვლა შეადგენს. ადამიანების დიდმა რაოდენობამ ფაბრიკა-ქარხნებში (რომელთა რაოდენობა სწრაფად იზრდებოდა) მუშაობა ირჩია და ფერმები და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები მიატოვა. თვით ფაბრიკებში გამუდმებით მიმდინარეობდა ტექნოლოგიური სრულყოფის მთელი სერიები. აღმოცენებული კაპიტალისტური ეკონომიკური სისტემისა და მრეწველობის მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად გაჩნდა ეკონომიკური ბიუროკრატის ახალი კლასი. ასეთი სისტემის იდეალია - თავისუფალი ბაზარი, სადაც შესაძლებელია დიდი რაოდენობის სამრეწველო საქონლის ურთიერთგაცვლა. ასეთ სისტემაში ცოტა ვინმეს თუ ქონდა განსაკუთრებით დიდი შემოსავალი, უმრავლესობა ჯერდებოდა დაბალ ხელფასს. წარმოების სისტემამ და კაპიტალიზმზე რეაქციამ შვა მუშათა მოძრაობები, და ასევე მრავალი რადიკალური მოძრაობები, რომლებიც უკვე ფიქრობდნენ კაპიტალიზმის დამხობაზე.

სამრეწველო გადატრიალებამ, კაპიტალიზმმა და მათ წინააღმდეგ რეაქციამ დასავლეთის საზოგადოების წყობაში გამოიწვია კოლოსალური გადატრიალება, რომელმაც სერიოზული გავლენა იქონია სოციოლოგიაზე. სოციოლოგიური თეორიის განვითარების გარიჟრაჟზე ისეთი გამოჩენილი მოღვაწეები, როგორებიც იყვნენ კარლ მარქსი, მაქს ვებერი, ემილ დურკემი და გეორგ ზიმელი, და ასევე ნაკლებად მნიშვნელოვანი ფიგურები, ცვლილებების მონაცემებს, ასევე ამ ცვლილებების მიერ საზოგადოებაში გამოწვეულ პრობლემებს აქტიურად სწავლობდნენ. ეს მოაზროვნეები მთელი ცხოვრების მანძილზე დაკავებულნი იყვნენ სოციალური პრობლემებით და ბევრ შემთხვევაში ცდილობდნენ მათი გადაჭრის პროგრამები შეემუშავებინათ.

სოციალიზმის აღმასვლა

ცვლილებები, რომლებიც მიმართული იყო სამრეწველო სისტემისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ, შეიძლება „სოციალიზმის აღმასვლის“ სათაურით გაერთიანდეს. თუმცა ზოგიერთი სოციოლოგი ქება-დიდებას ასხამდნენ სოციალიზმს, როგორც ინდუსტრიული პრობლემების გადაჭრის საშუალებას, უმრავლესობა მაინც ეწინააღმდეგებოდა მას, როგორც წმინდა ადამიანური, ასევე მეცნიერული

თვალსაზრისით. ერთი მხრივ, კარლ მარქსი აქტიურად გამოდის კაპიტალისტური სისტემის დამხობისა და მისი სოციალიზმით შეცვლის იდეით. მას არ განუვითარებია სოციალიზმის თეორია, მაგრამ დიდი ენერჯია დახარჯა კაპიტალისტური სისტემის მრავალი ასპექტის კრიტიკისას. ამავე დროს ის ეწევა პოლიტიკურ საქმიანობას, რომელსაც, როგორც მას იმედი ქონდა, შეემდო მიეყვანა სოციალისტური საზოგადოების წარმოშობამდე.

მაგრამ მარქსი თეორიის განვითარების ადრინდელ წლებში არ იყო ტიპური თეორეტიკოს-სოციოლოგი. ადრინდელი სოციოლოგების უმრავლესობა, როგორებიცაა მ.ვებერი, ე.დურკემი სოციალიზმის მოწინააღმდეგენი იყვნენ (ყოველ შემთხვევაში იმ სახით, როგორც მას მარქსი სახავდა). აღიარებდნენ რა კაპიტალისტური სისტემის შიგნით პრობლემების არსებობას, ისინი უპირატესობას ანიჭებდნენ სოციალურ რეფორმებს და არა რევოლუციას, რომლისკენაც კ.მარქსი მოუწოდებდა. მათ სოციალიზმის უფრო ემინოდათ, ვიდრე კაპიტალიზმისა. ამ შიშმა მეტი გავლენა იქონია სოციოლოგიის თეორიის განვითარებაზე, ვიდრე კაპიტალიზმის სოციალისტურ ალტერნატივაზე მიმართულმა მარქსის ძალისხმევამ. ფაქტობრივად შეიძლება დავასკვნათ, რომ

სოციოლოგიური თეორია ჩამოყალიბდა, როგორც მარქსიზმის საწინააღმდეგო რეაქცია, უფრო ზოგადად კი, როგორც სოციალისტური თეორიის საწინააღმდეგო რეაქცია.

ფემინიზმი

გარკვეული აზრით ფემინიზმის ჩასახვის პერსპექტივა ყოველთვის არსებობდა. სადაც არ უნდა ყოფილიყო და როგორი დაჩაგრულიც, ქალები ამა თუ იმ ფორმით ყოველთვის გამოხატავდნენ პროტესტს არსებული რეალობის წინააღმდეგ. ფემინისტური მოძრაობის ჩანასახები შეიძლება უკვე XVIII-ის 30-იან წლებში ვიპოვოთ. ქალთა აქტივობის ზრდა და შესაბამისი ლიტერატურის გამოჩენა თანამედროვე დასავლეთის ისტორიის იმ მომენტებში შეიმჩნეოდა, როდესაც ეკლესიის სახელმწიფოსაგან გამოყოფისათვის ბრძოლას ქონდა ადგილი. ფემინისტური აქტივობის პირველი გაელვებები XVIII-ის 80-იან, 90-იან წლებში დაიწყო, იმ დებატების პარალელურად, რომელიც ამერიკულ და ფრანგულ რევოლუციებს თან სდევდა; ბევრად უფრო ორგანიზებული მოძრაობა XIX-ის 50-იან წლებში შეიმჩნეოდა, რომელიც მონობის მოწინააღმდეგეთა გაერთიანების ეპოქად და საშუალო კლასის პოლიტიკური უფლებებისათვის ბრძოლის ეპოქად იქცა: ეს იყო ქალებისათვის საყოველთაო საარჩევნო უფლებების მოსაპოვებლად და XX-ის დასაწყისში სამოქალაქო და სამრეწველო კანონმდებლობის შესაცვლელად თავისებური, მასობრივი მობილიზაცია, განსაკუთრებით აშშ ე.წ. „პროგრესულ ერაში“.

ყოველივე ამან გავლენა იქონია სოციოლოგიის განვითარებაზე, განსაკუთრებით მეცნიერი ქალების შრომებზე ამ და მომიჯნავე სფეროებში: ჰარიეტ მარტინი, შარლოტ პერკინს გილმანი, ჯეინ ადამსი, ფლორენს კელი, ანა ჯულია კუპერი, იდა უელს-ბარნეტი, მარიანა ვებერი და ბეტრის პოტერ ვები, ეს თუ მხოლოდ ზოგიერთებს ვახსენებთ. მაგრამ მათი ნაშრომები დროთა სვლაში გადაწეულ იქნა მეცნიერების პერიფერიებზე, სხვა თეორიების შემადგენელი ფრაგმენტები, შეიძლება დავიწყებულ იქნა ან სულაც იგნორირებულნი გახდნენ, ამოღებულ იქნენ სოციოლოგიაში პუბლიკაციების სიებიდან იმ მამაკაცების მიერ, რომლებიც სოციოლოგიის, როგორც პოლიტიკური მხარდაჭერის ინსტრუმენტის ჩამოყალიბების სათავეებთან იდგნენ. ფემინიზმი სოციოლოგიის პერიფერიაზე რადიკალურ მამაკაც - თეორეტიკოსების შრომებში და უფრო ექსტრემალურ ქალ თეორეტიკოსებთან დარჩა. ის ვისაც ცენტრალური ადგილი ეკავა

სოციოლოგიის თეორიაში, დაწყებული სპენსერიდან, ვებერიდან და დიურკემიდან და შემდეგაც, ძირითადად კონსერვატულად რეაგირებდნენ

აგორებულ ფემინისტურ დისკუსიებზე, სქესის საკითხებს უდგებოდნენ, როგორც არარსებულს ცოდნის იმ სფეროსათვის, რომელსაც ისინი საჯაროდ სოციოლოგიად მოიხსენიებენ. მხოლოდ ახლა გენდერულმა პოლიტიკამ (პოლიტიკა სქესის სფეროში), რომლის განვითარების ისტორია გვაძლევს წარმოდგენას იმის შესახებ თუ როგორ იცვლებოდა მამაკაცების რეაქცია ფემინისტების მოთხოვნებზე, მოიპოვა აღიარება სოციოლოგიაში.

ურბანიზაცია

სამრეწველო გადატრიალების შემდეგ XIXს. და XXს. ბევრი ადამიანი წყვეტს კავშირს სოფელთან და ქალაქებში სახლდება. ეს მასობრივი მიგრაცია მნიშვნელოვანწილად სამრეწველო ქალაქების რაიონებში სამუშაო ადგილების შექმნითაა გამოწვეული. მაგრამ ქალაქურ ცხოვრებასთან შეგუებამ ბევრი სიძნელე წარმოშვა.

ამავე დროს ქალაქების სწრაფმა ზრდამ უამრავი პრობლემა გააჩინა: ჭარბმოსახლეობა, დაბინძურება, ხმაური და ა.შ. ქალაქური ცხოვრების არსმა და მისმა პრობლემებმა ადრინდელი სოციოლოგების განსაკუთრებით მაქს ვებერისა და გეორგ ზიმელის ყურადღება მიიქცია. ფაქტობრივად ამერიკული სოციოლოგიის პირველი სკოლა - ჩიკაგოს სკოლა - მეტწილად ცნობილი ქალაქური ცხოვრებისადმი ინტერესით და ურბანიზაციისა და მისი თანმდევი პრობლემების შესასწავლად ჩიკაგოს, მთელი ქალაქის ლაბორატორიად გამოყენებით გახდა.

ცვლილებები რელიგიაში

პოლიტიკური რევოლუციებით, სამრეწველო გადატრიალებებითა და ურბანიზაციით გამოწვეულმა სოციალურმა ცვლილებებმა მოსახლეობის რელიგიურობაზე ღრმა გავლენა იქონიეს. ადრინდელი სოციოლოგების უმეტესობა რელიგიურები იყვნენ და ზოგიერთები აქტიურად და პროფესიულადაც კი იყო ჩართული რელიგიაში. მათ სოციოლოგიაში შეიტანეს იგივე მიზნები, რაც რელიგიურ ცხოვრებაში აწუხებდათ. მათ უნდოდათ გაეუმჯობესებინათ ადამიანთა ცხოვრება. ზოგიერთისათვის, მაგალითად ო.კონტისათვის, სოციოლოგია რელიგიად გადაიქცა. სხვების სოციოლოგიურ თეორიებზე ადვილად შეიმჩნეოდა რელიგიის ბეჭედი.

დიურკემმა ერთ-ერთი მთავარი ნაშრომი რელიგიის თემაზე გააკეთა. ვებერის შრომების მნიშვნელოვანი ნაწილი რელიგიურ სამყაროს ეხება. მარქსიც, უფრო კრიტიკული თვალსაზრისით, დაინტერესებულია რელიგიის პრობლემებით.

მეცნიერების ზრდა

მაშინ როდესაც ვითარდებოდა სოციოლოგია, მეცნიერების როლი არა მხოლოდ კოლეჯებსა და უნივერსიტეტებში, არამედ მთლიანად საზოგადოებაშიც იზრდებოდა. მეცნიერულ-ტექნიკური შრომის პროდუქციამ ცხოვრების ყველა სფეროში შეაღწია. ამასთან დაკავშირებით გაიზარდა მეცნიერების პრესტიჟი. ისინი ვინც მეცნიერების წარმატებულ განხრებთან (ფიზიკა, ბიოლოგია, ქიმია) იყვნენ დაკავშირებული დიდი პატივით სარგებლობდნენ საზოგადოებაში. სოციოლოგები, (განსაკუთრებით კონტი და დიურკემი) დაინტერესებული იყვნენ მეცნიერებებით და სოციოლოგიის მოდელირება ფიზიკისა და ქიმიის ანალოგიით უნდოდათ. მალე დაიწყო დებატები იმათ შორის ვინც, ერთი მხრივ, მთლიანად და სრულად იღებდა მეცნიერულ მოდელს და მეორე მხრივ იმათ შორის, ვინც, მაგალითად, ვებერი, მიიჩნევდა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების განმასხვავებელი მახასიათებლები არ იძლევიან მეცნიერული მოდელისადმი ბრმად მიბადვის საშუალებას. სოციოლოგიასა და ზუსტ

მეცნიერებებს შორის ურთიერთობის საკითხი დღესაც განხილვის ობიექტია, თუმცა წამყვანი ჟურნალების ზედაპირული დათვალიერებაც კი უთითებს იმათ უპირატესობაზე ვინც სოციოლოგიას აკადემიურ მეცნიერებად თვლის.

ინტელექტუალური ძალები და სოციოლოგიური თეორიების განვითარება

თუმცა სოციალური ფაქტორები ძალზე მნიშვნელოვანია, წიგნის ამ ნაწილში ყურადღების ცენტრშია ის ინტელექტუალური ძალები, რომლებიც ცენტრალურ როლს თამაშობენ სოციოლოგიური თეორიის ჩამოყალიბებაში. რეალურ სამყაროში, რა თქმა უნდა, ინტელექტუალური ძალები განუყოფელია სოციალური ძალებისაგან. მაგალითად, განმანათლებლობის შესახებ დისკუსიაში, რომელზეც მოგვიანებითაა საუბარი, ჩვენ აღმოვაჩინეთ, რომ საბოლოო ჯამში ამ მოძრაობამ განსხვავებული სოციოლოგიური თეორიების ინტელექტუალური საფუძვლები უზრუნველყო.

ინტელექტუალური ძალები, რომლებმაც განაპირობეს სოციოლოგიური თეორიების განვითარება განიხილებიან იმ ნაციონალურ კონტექსტში, სადაც მეტად იგრძნობა მათი გავლენა. ჩვენ ვიწყებთ განმანათლებლობიდან და მისი გავლენით სოციოლოგიური თეორიის განვითარებაზე საფრანგეთში.

განმანათლებლობა

მკვლევართა ჯგუფის თვალსაზრისით განმანათლებლობის ეპოქა - ეს არის გარდატეხის ეტაპი სოციოლოგიის განვითარებაში. განმანათლებლობა იყო მნიშვნელოვანი ინტელექტუალური ზრდისა და ფილოსოფიური აზრის ცვლილებების პერიოდი.

განმანათლებლობის დროს დიდი რაოდენობის უძველესი იდეები და შეხედულებები, რომელთა შორის ბევრი სოციალურ ცხოვრებას ეხებოდა უარყოფილი იქნა და ახლით შეიცვალა. განმანათლებლობასთან ასოცირდებიან გამოჩენილი მოაზროვნეები, როგორებიცაა ფრანგი ფილოსოფოსები შარლ მონტესკიე (1689 - 1755) და ჟან - ჟაკ რუსო (1712 - 1778). მაგრამ განმანათლებლობის გავლენა სოციოლოგიურ თეორიაზე უფრო ნეგატიური და ირიბი იყო, ვიდრე პირდაპირი და პოზიტიური. როგორც ირვინგ ცეიტლინი ამტკიცებს: „ადრინდელი სოციოლოგია ვითარდებოდა, როგორც განმანათლებლობის იდეებისადმი დაპირისპირება“.

განმანათლებლობის ეპოქის ფილოსოფოსებზე გავლენა ორმა ინტელექტუალურმა მიმდინარეობამ: XVIII ს. ფილოსოფიამ და მეცნიერებამ იქონია.

XVIII ს. ფილოსოფია ასოცირებულია ისეთი მოაზროვნეების შრომებთან, როგორებიცაა რენე დეკარტი, თომას ჰობსი და ჯონ ლოკი. ძირითადი მნიშვნელობა რაციონალური იდეების შემცველ ზოგადი ხასიათის ძალზე აბსტრაქტულ და გრანდიოზულ სისტემებს ენიჭებოდა. ეს მოაზროვნეები თვლიდნენ, რომ იდეათა სისტემა უნდა იყოს ზოგადი და პასუხობდეს საღი აზრის პრინციპებს. ისინი დიდი ძალისხმევით ცდილობდნენ, რომ თავიანთი იდეები გამოეყვანათ რეალური ცხოვრებიდან და მასშივე

მოეხდინათ მათი აპრობირება. სხვა სიტყვებით, მათ ემპირიული გამოკვლევების რაციონალურ აზროვნებასთან შეერთება სურდათ. ამის მოდელი მეცნიერება, განსაკუთრებით ნიუტონის ფიზიკა იყო. ამ მომენტიდან ჩვენ ვხედავთ თუ როგორ იწყება მეცნიერული მეთოდების

გამოყენება სოციალურ გამოკვლევებში. განმანათლებლობის მოაზროვნეები ცდილობდნენ თავიანთი იდეები, თუნდაც ნაწილობრივ, რეალური სამყაროდან აეღოთ, ისინი ასევე მიისწრაფვოდნენ რომ ეს იდეები სოციალური სამყაროს სამსახურში ჩაეყენებინათ და მის კრიტიკულ ანალიზში დახმარებოდნენ.

გარდა ამისა, განმანათლებლობას ახასიათებს რწმენა, რომ ადამიანებს სამყაროს გაგება და მისი ემპირიული გამოკვლევებითა და გონებით მართვა ძალუძთ. იდეა იმაში მდგომარეობდა, რომ რადგან ფიზიკურ სამყაროს მართავს ბუნების კანონები, მაშინ, სავარაუდოა, რომ სოციალურ სამყაროსაც მისივე კანონები მართავდეს. ამგვარად, ფილოსოფიის ამოცანაა გონებითა და გამოკვლევებით დაადგინოს სოციალური სამყაროს კანონები. სოციალური სამყაროს კანონების დადგენის შემდეგ განმანათლებლები პრაქტიკული მიზნებს ისახავენ - „უკეთესი“, უფრო რაციონალური სამყარო შექმნან.

გონების როლის აღნიშვნისას, განმანათლებლობის ფილოსოფოსები მზად იყვნენ ეჭვი შეეტანათ ტრადიციულ ძალაუფლებაში. იკვლევდნენ ტრადიციული ღირებულებებსა და ინსტიტუტებს, ისინი ხშირად მათ არაგონივრულად ე.ი. ადამიანის ბუნების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევდნენ, რომლებიც ადამიანის ზრდასა და განვითარებას ამუხრუჭებდა. განმანათლებლობის ფილოსოფოსები, ორიენტირებულნი თავიანთი იდეების პრაქტიკულად განხორციელებაზე და საზოგადოების რეალურ ცვლილებებზე, თავის მისიას ამ არაგონივრული სისტემების გარდაქმნაში ხედავენ. მარქსი არის ის თეორეტიკოსი, რომელზედაც განმანათლებლობამ უშუალოდ პირდაპირი და პოზიტიური გავლენა მოახდინა. მაგრამ ის თავის ადრინდელ იდეებს გერმანიაში აყალიბებდა.

კონსერვატიული რეაქცია განმანათლებლობაზე

ნათელია, საფრანგეთის კლასიკურ სოციოლოგიაზე, მსგავსად მარქსის თეორიისა, უშუალო და პოზიტიური გავლენა იქონია განმანათლებლობამ. ფრანგული სოციოლოგია რაციონალური, ემპირიული, მეცნიერული და ცვლილებებზე ორიენტირებული გახდა. ამავე დროს მის ჩამოყალიბებაზე არანაკლები გავლენა განმანათლებლობის საწინააღმდეგო იდეებმა იქონია. სედმანის თვალსაზრისით

„განმანათლებლობას დაპირისპირებული იდეოლოგია, ფაქტობრივად განმანათლებლობისავე ლიბერალიზმს წარმოადგენდა მხოლოდ თავდაყირა დაყენებულს. განმანათლებლობის კრიტიკის მოდერნისტულ წანამდვრებში ძლიერი ანტიმოდერნისტული განწყობა შეიმჩნევა“. როგორც ვხედავთ სოციოლოგია ზოგადად და კერძოდ ფრანგული სოციოლოგია თავიდანვე განმანათლებლობისა და მისი მოწინააღმდეგე იდეების ძნელადმოსანელებელი „ნარევი“ იყო.

განმანათლებლობის იდეებისადმი ოპოზიციის რადიკალური ფორმა, ლუი დე ბონალდისა (1794-1840) და ჟოზეფ დე მესტრას (1753-1821) იდეებით წარმოდგენილი ფრანგული კათოლიკური კონტრრევოლუციური ფილოსოფია იყო. ისინი ეწინააღმდეგებოდნენ არა მხოლოდ განმანათლებლობას, არამედ საფრანგეთის რევოლუციასაც, რომელიც ნაწილობრივ აზროვნების განმანათლებლობისათვის დამახასიათებლო წესის რეზულტატად მიაჩნდათ. მაგალითად, დე ბონალდი რევოლუციური ცვლილებებით შეძრწუნებული იყო და შუასაუკუნეების მშვიდი და ჰარმონიული სინამდვილისაკენ მიბრუნება სწყუროდა. ამ თვალსაზრისით საზოგადოება ღვთიური წარმოშობისაა, მაშასადამე გონი, ასე მნიშვნელოვანი განმანათლებლობის ფილოსოფოსებისათვის, როგორც ტრადიციულ რელიგიურ წარმოდგენებს დაქვემდებარებული განიხილება. მეტიც, ითვლებოდა, რომ,

რამდენადაც საზოგადოება შექმნა ღმერთმა, ადამიანები არ უნდა ჩაერიონ არსებულ წესრიგში და ღვთიურ ქმნილებებში ცვლილებების შეტანას არ უნდა შეეცადნონ. ამასთანავე დე ბონალდი ეწინააღმდეგება ისეთი ტრადიციული ინსტიტუტების ნგრევას, როგორებიცაა პატრიარქატი, მონოგამიური ქორწინება, მონარქია და კათოლიკური ეკლესია.

თუმცა დე ბონალდის შეხედულებები წარმოადგენენ კონსერვატიული რეაქციის საკმაოდ უკიდურეს ფორმას, ამ მოაზროვნის შემოქმედება ნათლად წარმოგვიდგენს ამ მოძღვრების ძირითად შემადგენელ ნაწილებს. კონსერვატიულმა მოაზროვნებმა უარი თქვეს იმაზე, რასაც განმანათლებლობის

„გულუბრყვილო“ რაციონალიზმს ეძახიან. ისინი არა მხოლოდ აღიარებენ სოციალური ცხოვრების

ირაციონალურ ასპექტებს, არამედ მათ დადებით საზრისსაც კი მიაწერენ. ამგვარად, ისინი ისეთ ფენომენებს როგორებიცაა ტრადიცია, ამდღეობა ემოციურობა, წარმოსახვა და რელიგია, როგორც საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის სასარგებლო და აუცილებელ კომპონენტებს განიხილავდნენ. ისინი უარყოფენ გადატრიალებებს და მიისწრაფვიან შეინარჩუნონ არსებული წესრიგი, კიცხავდნენ განვითარების ისეთ ფორმებს, როგორებიცაა ფრანგული რევოლუცია, სამრეწველო გადატრიალება, მათ გამანადგურებელ ძალებთან აიგივებდნენ. კონსერვატიულ მოაზროვნეებს საზოგადოებრივი წესრიგის როლის ხაზგასმა ახასიათებთ. ეს როლი რამოდენიმე თეორეტიკოს-სოციოლოგის შრომებში წამყვანი თემაა.

ათი ძირითადი დებულება, რომლებიც კონსერვატიული რეაქციის წარმომადგენელთა შეხედულებებიდან გამომდინარეობენ და ფრანგული კლასიკური სოციოლოგიის თეორიულ საფუძველს შეადგენენ.

1. მაშინ როდესაც განმანათლებლობის მოაზროვნეები ხაზს უსვამდნენ ინდივიდუალურობის მნიშვნელობას, კონსერვატიული რეაქციონერების ინტერესები უფრო სოციალურ ხასიათს ატარებდა: აქცენტი საზოგადოებისა და სხვა უფრო მამტაბური ფენომენების როლზე კეთდებოდა. საზოგადოება განიხილებოდა, როგორც ინდივიდთა უბრალო ერთობაზე უფრო მეტი რამ. ითვლებოდა, რომ საზოგადოებას აქვს განვითარების საკუთარი კანონები, როლებიც სათავეს შორეულ წარსულში იღებენ.

2. საზოგადოება ანალიზის მთავარ ერთეულად გადაიქცა; ის განიხილებოდა, როგორც უფრო მნიშვნელოვანი ვიდრე ინდივიდი. სწორედ საზოგადოება ქმნის ინდივიდს, უპირატესად სოციალიზაციის პროცესში.

3. ინდივიდუმი თვით საზოგადოების შიგნითაც არ განიხილება როგორც ძირითადი ელემენტი.

საზოგადოების შემადგენელ კომპონენტებად ითვლებოდა როლი, მდგომარეობა, სტრუქტურა და ინსტიტუტები. ინდივიდის როლი ოდნავ უფრო მეტია ვიდრე ამ კომპონენტების უჯრედების უბრალოდ შევსება.

4. საზოგადოების ნაწილები არსებობენ ურთიერთკავშირსა და ურთიერთდამოკიდებულებაში. რა თქმა უნდა ეს ურთიერთდამოკიდებულება საზოგადოების საფუძველია. ამ თვალსაზრისს

კონსერვატიულ პოლიტიკურ ორიენტაციამდე მივყევართ. რადგან საზოგადოების ყველა ნაწილი ურთიერთდამოკიდებულია, თითოეული მათგანის დასუსტება ზემოქმედებს მეორეზე და საბოლოოდ მთელ სისტემაზე. ეს კი ნიშნავს, რომ სოციალური სისტემის ყველა ცვლილებები უდიდესი სიფრთხილით უნდა ტარდებოდეს.

5. ცვლილებები განიხილებოდა როგორც საშიშროება არა მხოლოდ საზოგადოებისა და მისი კომპონენტებისათვის, არამედ აქ მყოფი ინდივიდუუმებისათვისაც. საზოგადოების სხვადასხვა კომპონენტები მოწოდებულნი იყვნენ ადამიანების მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

ვარაუდობდნენ, რომ ინსტიტუტების ნგრევა ადამიანებს ტანჯვას მიაყენებს, რაც თავის მხრივ, სოციალურ უწყსრიგობას გამოიწვევს.

6. ზოგადი ტენდენციის თანახმად საზოგადოების მსხვილი შემადგენელი ნაწილები ინდივიდუუმებისა და საზოგადოებისათვის სასარგებლოა. შედეგად არსებული სოციალური ინსტიტუტების საქმიანობის ნეგატიური შეფასებების არავითარი მოტივაცია არ არსებობდა.

7. შედარებით წვრილი კომპონენტები, როგორებიცაა ოჯახი, მეზობლობა, რელიგიური ან დასაქმების მიხედვით შედგენილი ჯგუფები, ასევე ითვლებოდა სასარგებლოდ საზოგადოებისა და ინდივიდუუმებისათვის, რადგან აქ იქმნებოდა ახლო და თბილი ატმოსფერო, რაც თანამედროვე საზოგადოებაში თავის შესანარჩუნებლად ძალზე საჭირო იყო.

8. მიიჩნევდნენ, რომ თანამედროვე საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ცვლილებები, როგორებიცაა ინდუსტრიალიზაცია, ურბანიზაცია და ბიუროკრატიზაცია სოციალურ უწყსრიგობას იწვევენ. მათ შიშით და განგაშით შეჰყურებდნენ, მათი დამანგრეველი ძალების ნეიტრალიზების მიზნით ღონისძიებების გატარების აუცილებლობაზე მიუთითებდნენ.

9. მაშინ როდესაც ამ შიშისმომგვრელ ცვლილებებს საზოგადოება უფრო რაციონალური წყობისაკენ მიყავდა, კონსერვატიული ოპოზიცია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში (მაგალითად, რიტუალებს, ცერემონიებს, ღვთისმსახურებას) ირაციონალური ფაქტორების მნიშვნელობას უსვამდა ხაზს.

10. და ბოლოს, კონსერვატორებისაზოგადოების იერარქიულ სისტემას იცავდნენ, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და წახალისების დიფერენცირებული სისტემის არსებობას მნიშვნელოვნად მიიჩნევდნენ.

განმანათლებლობლობაზე კონსერვატიული რეაქციის გავლენით ჩამოყალიბებული ეს ათი დებულება ფრანგული სოციოლოგიური თეორიის განვითარების უშუალო ინტელექტუალურ საფუძვლად უნდა ჩაითვალოს.

ფრანგული სოციოლოგიის განვითარება.

ახლა მივმართოთ სოციოლოგიის, როგორც ცალკე დისციპლინის საფუძვლებს, განსაკუთრებით სამი ფრანგი მოაზროვნის: კლოდ სენ-სიმონის, ოგიუსტ კონტისა და ძირითადად ემილ დიურკემის შემოქმედებას.

კლოდ ანრი სენ - სიმონი (1760-1825) იყო ო. კონტის წინამორბედი. კონტი ახალგაზრდობაში იყო სენ - სიმონის მდივანი და მისი მოწაფე. ამ ორი მოაზროვნის იდეები ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ მათ შორის მაინც დაიწყო მძაფრი პოლემიკა, რამაც ისინი ერთმანეთს დააშორა. სენ-სიმონის მოღვაწეობის განსაკუთრებით საინტერესო ასპექტია მისი როლი კონსერვატიული (როგორც კონტთან) თეორიისა და მარქსისტულის მსგავსი რადიკალური თეორიის განვითარებაში. კონსერვატიული თვალსაზრისით

სენ_სიმონს სურს შეინარჩუნოს არსებული საზოგადოება და დე ბონალდისა და დე მესტრას მსგავსად არ აპირებდა შუასაუკუნეებისაკენ დაბრუნებას. ამას გარდა ის იყო პოზიტივისტი ე.ი. მას სჯერა - სოციალური მოვლენების შესწავლისას გამოყენებულ უნდა იქნას იგივე მეთოდები, რომლებიც გამოიყენებიან ბუნებათმცნიერებაში. რადიკალური თვალსაზრისით სენ-სიმონი ხედავს სოციალური რეფორმების აუცილებლობას, განსაკუთრებით ეკონომიკის ცენტრალიზებულ დაგეგმვას. მაგრამ ის ვერ მიუახლოვდა იმას, რასაც შემდეგ მარქსი გააკეთებს. თუმც სენ - სიმონი, ისევე, როგორც მარქსი ხედავს, რომ კაპიტალისტებმა განდევნეს წარჩინებული ფეოდალები, მისთვის წარმოუდგენელია, რომ მუშათა კლასი შეცვლის

კაპიტალისტებს. სენ - სიმონის ბევრი იდეა შეიძლება აღმოვაჩინოთ ო.კონტთან, მაგრამ უკვე განვითარებული და სისტემატიზირებული სახით.

ოგიუსტ კონტი (1798 - 1857) იყო პირველი ვინც გამოიყენა ტერმინი - სოციოლოგია. მას დიდი გავლენა ქონდა შემდგომი დროის თეორეტიკოს სოციოლოგებზე (განსაკუთრებით, ჰ.სპენსერსა და ე.დიურკემზე). როგორც თეორიული სოციოლოგიის კლასიკოსებს და თანამედროვე სოციოლოგთა უმრავლესობას, კონტსაც მიაჩნდა, რომ სოციოლოგიის შესწავლა უნდა იყოს მეცნიერულად დასაბუთებული.

კონტი შეშფოთებულია ფრანგულ საზოგადოებაში ძალაუფლების სრული არარსებობით და აკრიტიკებდა იმ მოაზროვნეებს, რომლებმაც შვეს განმანათლებლობისა და რევოლუციის იდეები. მან შეიმუშავა საკუთარი თეორია „პოზიტივიზმი“ (ან „პოზიტიური ფილოსოფია“), რითაც უნდოდა დაპირისპირებოდა განმანათლებლობის ფილოსოფიას, რომელიც ნეგატიურად და დამლუპველად მიაჩნდა. კონტის შეხედულებები სრულ ჰარმონიაშია და მეტიც, საკუთარ თავზე განიცდის ფრანგი კათოლიკების -რევოლუციის მოწინააღმდეგეთა გავლენას (განსაკუთრებით დე ბონალდისა და დე მესტრის). მაგრამ მისი შრომები ამ ორის შრომებისაგან, მინიმუმ ორი ასპექტით განსხვავდებიან. ჯერ- ერთი, ის გამორიცხავს შუასაუკუნეებისაკენ დაბრუნების შესაძლებლობას; მეცნიერებისა და მრეწველობის განვითარებამ ეს შეუძლებელი გახადა. მეორე, კონტმა შექმნა უფრო რთული თეორიული სისტემა, ვიდრე მისმა წინამორბედებმა, რაც ადრინდელი სოციოლოგიის მნიშვნელოვანი ნაწილის ჩამოსაყალიბებლად საკმარისი იყო.

კონტმა დაამუშავა სოციალური ფიზიკა, ანუ ის რასაც 1832 წელს სოციოლოგია დაარქვა. სოციალური ფიზიკის ტერმინის გამოყენება მიანიშნებს კონტის მისწრაფებაზე სოციოლოგია ზუსტი მეცნიერების ანალოგიით შეექმნა. ვარაუდობდა, რომ ეს ახალი მეცნიერება, რომელიც, მისი აზრით, საბოლოოდ უმთავრეს მეცნიერებად გადაიქცეოდა, შეისწავლიდა სოციალურ სტატიკას (არსებულ სოციალურ სტრუქტურებს) და სოციალურ დინამიკას (სოციალურ ცვლილებებს), ორივე სოციალური ცხოვრების კანონების ძიებითაა დაკავებული, თუმცა კონტი უპირატესობას სოციალურ დინამიკას ანიჭებს. ცვლილებებზე აქცენტი ასახავს მის ინტერესს სოციალური რეფორმებისადმი, კერძოდ იმ რეფორმებისადმი, რომელიც განახორციელა საფრანგეთის რევოლუციამ და განმანათლებლობამ. კონტს არ მოსწონს რევოლუციით

გამოწვეული ცვლილებები, რადგან მიაჩნდა, რომ ბუნებრივი ევოლუცია უკეთეს შედეგებამდე მიიყვანს საზოგადოებას. რეფორმები კი საჭიროა მხოლოდ იმისათვის რომ ოდნავ დაეხმარო ბუნებრივ პროცესს.

ამასკონტისეული მიდგომის ქვაკუთხედამდე - ევოლუციონისტურ თეორიამდე, ანუ სამი სტადიის კანონამდე მიბყავართ, რომლის თანახმად არსებობენ ინტელექტუალური საფეხურები, რომლებზეც

მთელმა კაცობრიობამუნდა გაიაროს და ეს ახასიათებს არა მხოლოდ კაცობრიობას არამედ: ჯგუფებს, საზოგადოებას, მეცნიერებას, ინდივიდებსა და გენიოსებიც იმავე სამ საფეხურს გაივლიან.

პირველი საფეხური - თეოლოგიური, მთავრდება 1300 წელს. ამ დრომდე იდეათა მთავარი სისტემა პირველ ადგილზე აყენებდა ზებუნებრივი ძალებისა და რელიგიური ფიგურების რწმენას, რომელიც შექმნილია ადამიანის მსგავსად და არის ყოველივე არსებულის წყარო. სოციალური და ფიზიკური სამყარო გამორჩეულად ითვლებოდა ღმერთის ქმნადობის შედეგად. მეორე საფეხური - მეტაფიზიკური, მოიცავს დაახლოებით 1300-1800 წლებს. ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელია რწმენა, რომ აბსტრაქტულ ძალებს, „ბუნებას“ და არა პერსონიფიცირებულ ღმერთებს შეუძლიათ პრაქტიკულად ყველაფრის ახსნა. და ბოლოს, 1800 წლიდან სამყარო შედის პოზიტივისტურ სტადიაში, რომელსაც მეცნიერებისადმი რწმენა ახასიათებს. ხალხი თანხმდება დაანებოს თავი აბსოლუტური მიზნების (ღმერთის ან ბუნების) ძიებას და ამის ნაცვლად გადაერთოს სოციალური და ფიზიკური სამყაროს მოვლენებზე, დაკვირვებით ეძიოს ის კანონები, რომლებიც მათ მართავენ.

ნათელია, თავის თეორიაში კონტი აქცენტს აკეთებს ინტელექტუალურ ფაქტორებზე. ის ამტკიცებდა, რომ სოციალური უწესრიგობის მიზეზია ინტელექტუალური უწესრიგობა. ამ უწესრიგობის წყაროა ადრინდელი ეპოქების (თეოლოგიური ან მეტაფიზიკური) იდეები, რომლებიც პოზიტიურ (მეცნიერულ) ეპოქაშიც აგრძელებენ არსებობას. მხოლოდ მაშინ, როდესაც პოზიტივიზმი მთლიანად აიღებს კონტროლს საკუთარ ხელში, შეწყდება კიდევ სოციალური გადატრიალებები და რევოლუციები. რამდენადაც ეს პროცესი ევოლუციურია, აღარ იარსებებს გადატრიალებებისა და რევოლუციების აუცილებლობა. მაგრამ შესაძლებელია პოზიტივიზმის

ერა არც ისე მალე დადგეს, როგორც ეს ზოგიერთებს სურს. აქ სოციალური რეფორმიზმი და კონტის სოციოლოგია ურთიერთთანხმდებიან. სოციოლოგიას შეეძლო დაეჭვებინა პოზიტივიზმის გაბატონება და, მაშასადამე, სოციალურ სამყაროში შეეტანა წესრიგი. უპირველეს ყოვლისა, კონტს არ სურს ჩათვალოს ის რევოლუციის მომხრედ. მისი აზრით სამყაროში უკვე საკმაოდ იყო უწესრიგობა. ნებისმიერ შემთხვევაში, კონტის აზრით, ინტელექტუალური ცვლილებები აუცილებელი იყო, ასე, რომ სოციალური და პოლიტიკური რევოლუციებისათვის საბაზი ცოტაა.

ჩვენ უკვე შეგვხვდა კონტის ზოგიერთი მოსაზრებები, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა ქონდა კლასიკური სოციოლოგიის განვითარებისათვის: მისი საბაზო კონსერვატიზმი, რეფორმიზმი და სციენტისმი, ასევე მისი ევოლუციური შეხედულებები სამყაროზე. არის კიდევ მისი შემოქმედების სხვა ასპექტებიც, რომლებიც იმსახურებენ გახსენებას, იმიტომ, რომ მოწოდებულნი იყვნენ შეესრულებინათ მნიშვნელოვანი როლი სოციოლოგიური თეორიის განვითარებაში. მაგალითად, მისი სოციოლოგია არ ფოკუსირდება პიროვნებაზე, ანალიზის საწყის ერთეულად იღებს უფრო მსხვილ ორგანიზმებს, ისეთებს, როგორცაა ოჯახი. კონტი ასევე მოითხოვდა ყურადღება მიექციათ, როგორც სოციალურ სტრუქტურაზე, ასევე სოციალურ დინამიზმზე. შემდგომი დროის სოციოლოგიური თეორიის განვითარებაზე, განსაკუთებით სპენსერისა და პარსონსის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა კონტის აქცენტმა საზოგადოების აგებისას სისტემურობის აუცილებლობაზე, კავშირზე მის სხვადასხვა კომპონენტებს შორის. მან ასევე დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა საზოგადოებრივი თანხმობის როლს. კონტს უნაყოფოდ მიაჩნდა მუშებისა და კაპიტალისტებს შორის კონფლიქტის აუცილებლობის იდეა. გარდა ამისა, ის ხაზს უსვამს, რომ აუცილებელია აბსტრაქტული თეორიების თხზვა და სოციოლოგიური გამოკვლევების ჩატარება. ის არწმუნებდა სოციოლოგებს გამოეყენებინათ ისეთი მეთოდები, როგორებიცაა დაკვირვება, ექსპერიმენტი, შედარებითი ისტორიული ანალიზი და ბოლოს,

კონტი დარწმუნებულია, რომ სოციოლოგია თავისი უნარით დაადგინოს სოციალური კანონები და შეიმუშავოს რეფორმები საზოგადოების შიდა რეფორმების გადასაჭრელად გახდება საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი მეცნიერული ძალა.

თავისი სოციოლოგიური თეორიის სკოლის დასაფუძნებლად კონტს არ ყოფნიდა ძლიერი აკადემიური ბაზა, მაგრამ მან საფუძველი სოციოლოგიური თეორიის მნიშვნელოვან მიმართულებას ჩაუყარა . კონტის როლი მომავალი თაობებისათვის ფრანგული სოციოლოგიის მისმა მიმდევარმა და მისი შემოქმედებითი იდეების ერთ-ერთმა მემკვიდრემ - ემილ დიურკემმა დააკნინა.

ემილ დიურკემი (1858 - 1917)

განმანათლებლობამ მთლიანობაში უარყოფითად იმოქმედა დიურკემის შრომებზე, მაგრამ არის გარკვეული პოზიტიური გავლენაც: მეცნიერული მიდგომის აღიარება და სოციალური რეფორმიზმი. მაგრამ უფრო სწორი იქნება თუ დურკემს ჩავთვლით კონსერვატიული ტრადიციების მემკვიდრედ, განასაკუთრებით იმ ნაწილში როგორც ის კონტის შემოქმედებაში იყო წარმოდგენილი. მაგრამ მაშინ ის კონტის მსგავსად დარჩებოდა აკადემიური წრეების მიღმა. კარიერის კვალდაკვალ, მან შეიქმნა აკადემიური ბაზა, საფრანგეთში დააფუძნა სოციოლოგია, საბოლოო ჯამში, მისი შრომები მთლიანად სოციოლოგიაში და უფრო მეტად სოციოლოგიური თეორიის განვითარებაში წამყვანი გახდნენ.

პოლიტიკურ შეხედულებებში დიურკემი ლიბერალია, ინტელექტუალური თვალსაზრისით მას უფრო კონსერვატიული პოზიცია უკავია. როგორც კონტი და რევოლუციის კათოლიკე მოწინააღმდეგენი, დურკემიც უფრო ხის სოციალურ ქაოსს და ეზიზღება ის. მის შრომებზე გავლენა იქონია სოციალური ცვლილებებით გამოწვეულმა არეულობებმა, რომლებსაც ამ თავში ადრე შევეხეთ, და სხვა ცვლილებებმაც, როგორებიცაა გაფიცვები მრეწველობაში, მმართველი კლასის დაშლა, ეკლესიისა და სახელმწიფოს უთანხმოება, პოლიტიკური ანტისემიტიზმის ზრდა, რაც ძალიან ახასიათებდა დიურკემის ეპოქის საფრანგეთს. ფაქტობრივად მისი შრომების უმრავლესობა ეძღვნება სოციალურ წესრიგს. ის თვლის, რომ სოციალური არეულობა არ არის თანამედროვე სამყაროსათვის გარდუვალი რამ და შეიძლება შემცირდეს და მოწესრიგდეს სოციალური რეფორმების წყალობით. მაშინ, როდესაც კ.მარქსი თანამედროვეობის პრობლემებს უყურებს, როგორც საზოგადოების ატრიბუტს, დიურკემს (როგორც კლასიკური თეორეტიკოსების უმრავლესობას) სხვა პოზიცია უკავია. ამგვარად, მარქსის იდეები სოციალური რევოლუციის აუცილებლობის შესახებ წინააღმდეგობაშია დიურკემისა და სხვათა

სოციალურ რეფორმიზმთან. სოციოლოგიური თეორიის განვითარების კვალდაკვალ დურკემის ინტერესი წესრიგისა და რეფორმებისადმი ძლიერდება, მარქსის პოზიცია კი ჩრდილში რჩება.

სოციალური ფაქტები. დიურკემმა შეიმუშავა სოციოლოგიის საგნის კონცეფცია და შემდეგ ემპირიულადაც შეამოწმა. თავის „სოციოლოგიის მეთოდის წესებში“ (1895\1964), დიურკემი ამტკიცებს, რომ სოციოლოგიის განსაკუთრებული მოწოდებაა იმის შესწავლა, რასაც მან სოციალური ფაქტები დაარქვა. მას სოციალური ფაქტები წარმოდგენილი აქვს ძალისა და სტრუქტურის სახით, რომლებიც ინდივიდებთან მიმართებაში გარეგანი და იძულებითი არიან. ამ მსხვილმაშტაბიანი ძალებისა და სტრუქტურების შესწავლა, მაგალითად ინსტიტუციონიზირებული კანონი, კოლექტიური მორალური კრედოები და მათი გავლენა ადამიანებზე სოციოლოგიის ბევრ უფრო გვიანდელ თეორეტიკოსებს (მაგალითად, პარსონსს) აწუხებს. წიგნში „თვითმკვლელობა“ დიურკემი ამტკიცებდა, რომ თუ მან შესძლო კავშირის დადგენა ისეთ ინდივიდუალურ ქცევას, როგორცაა თვითმკვლელობა და სოციალურ მიზეზს (სოციალურ ფაქტებს) შორის, ეს სოციოლოგიური დისციპლინის მნიშვნელობის დამაჯერებელი მაგალითი იქნება. მისი ძირითადი არგუმენტი იყო ის, რომ თვითმკვლელობებში ჩვენებების განსხვავებას ქმნის სოციალური ფაქტების ბუნება და ცვლილებები მათში. მაგალითად, ომს ან ეკონომიკურ კრიზისს შეუძლია გამოიწვიოს კოლექტიური დეპრესია, რაც თავის მხრივ გამოიწვევს თვითმკვლელობების მაჩვენებლების ზრდას.

„სოციოლოგიური მეთოდის წესებში“ დიურკემი განასხვავებს სოციალური ფაქტების ორ ტიპს: მატერიალურს და არამატერიალურს. ნაშრომში ის ეხება ორივეს, მაინც შეიმჩნევა აქცენტი არამატერიალურ სოციალურ ფაქტებზე (მაგალითად, კულტურა, სოციალური ინსტიტუტები), და არა მატერიალურ სოციალურ ფაქტებზე (მაგალითად, ბიუროკრატია, კანონი). განსაკუთრებული ყურადღება არამატერიალურ ფაქტებზე უკვე მის ადრინდელ მთავარ ნაშრომში „შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება“ (1893\1964) ჩანდა. ამ ნაშრომში ის განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს იმის შედარებით ანალიზს, რაც აერთიანებს საზოგადოებას პრიმიტიულ და თანამედროვე ეპოქებში. მან დაასკვნა, რომ ადრინდელ საზოგადოებას ძირითადად აერთიანებდა არამატერიალური სოციალური ფაქტები, განსაკუთრებით მკაცრი კოლექტიური მორალი, ან ის, რასაც მან „კოლექტიური სინდისი“ უწოდა. მაგრამ თანამედროვე საზოგადოების სირთულის გამო კოლექტიური სინდისი

გაუფასურდა. თანამედროვეობაში უპირველესი გამაერთიანებელი ძალა გახდა შრომის რთული დანაწილება, რომელმაც განაპირობა ადამიანთა შორის დამოკიდებული ვითარება. ამასთან ერთად, დიურკემი თვლის, რომ შრომის თანამედროვე დანაწილებას თან მოყვა გარკვეული „პათოლოგიები“: სხვა სიტყვებით, ეს საზოგადოების გაერთიანების შეუფერებელი მეთოდი იყო.

რელიგია. დიურკემის გვიანდელ შრომებში სოციალურ ფაქტებს მეტი ყურადღება ეთმობა. ფაქტობრივად, მან თავის ბოლო მთავარ ნაშრომში „რელიგიური ცხოვრების ელემენტარული ფორმები“ ყურადღების ცენტრში მოაქცია არამატერიალური სოციალური ფაქტების, ალბათ, უკიდურესი ფორმა -რელიგია. დიურკემი სწავლობს პრიმიტიულ საზოგადოებას, ცდილობს მოიძიოს რელიგიის ფესვები. ის ვარაუდობს, რომ ამ ფესვების მოძიება შედარებით ადვილად მოხერხდება პრიმიტიული საზოგადოების სიმარტივეში, ვიდრე თანამედროვე საზოგადოების რთულ ბუნებაში. მას ეჩვენება, რომ რელიგიის წყაროები არის საზოგადოება. საზოგადოება ანიჭებს ზოგიერთ საგნებს რელიგიურობის სტატუსს, სხვას კი საეროსას.

ხსენებულმა წიგნებმა და სხვა მნიშვნელოვანმა ნაწარმოებებმა განაპირობა XIX-XXსს. მიჯნაზე საფრანგეთის მეცნიერებაში სოციოლოგიური გამოკვლევების გარკვეული სფერო გამოეკვეთა, რამაც დიურკემისათვის ამ განვითარებად სფეროში წამყვანი როლი განაპირობა. 1898 წელს დიურკემმა სოციოლოგიისადმი მიძღვნილი მეცნიერული ჟურნალი „სოციოლოგიური ყოველწლიური“ (წელიწადური) დააფუძნა. ჟურნალი სოციოლოგიის განვითარებისა და სოციოლოგიური იდეების გავრცელების ძლიერ ინსტრუმენტად გადაიქცა. დიურკემი ცდილობს გაზარდოს ინტერესი სოციოლოგიისადმი და თავისი ჟურნალის, როგორც ბირთვის ირგვლივმისი მიმდევრების ჯგუფი შემოიკრიბა, რომელთაც შემდეგ უნდა განეგრძოთ მისი იდეები, გაეგრცელებინათ სხვა სფეროებზე (მაგალითად, კანონის სოციოლოგია, ქალაქის სოციოლოგია). 1910 წლისათვის დიურკემმა ჩამოაყალიბა სოციოლოგიური ცენტრი, რის შედეგადაც საფრანგეთში სოციოლოგია მეცნიერულ ინსტიტუტად საბოლოო გაფორმდა.

გერმანული სოციოლოგიის განვითარება

გერმანული სოციოლოგია თავიდანვე „ფრაგმენტური“ იყო. ნაპრალი მარქსსა (და მის თანამებრძოლებს), რომელიც მიუახლოვდა სოციოლოგიის სათავეებს და ტრადიციული გერმანული სოციოლოგიის ტიტანებს - მაქს ვებერსა და გეორგ ზიმელს შორის გაჩნდა.

მაგრამ, თუმცა თვით მარქსის თეორია მიუღებლად ითვლებოდა, მისმა იდეებმა გერმანული სოციოლოგიის გაბატონებულ მიმდინარეობებში თავისი ადგილი მაინც დაიმკვიდრა.

კარლ მარქსის (1818-1883) თეორიის ფესვები და ხასიათი.

მარქსის მსოფლმხედველობაზე უზარმაზარი გავლენა გერმანელმა ფილოსოფოსმა გ.ჰეგელმა(1770-1831) იქონია.

ჰეგელი. ბოლის თანახმად, ჩვენთვის ძნელია შევავასოთ რა დონით დაიპყრო ჰეგელმა XIX ს. პირველი მეოთხედის გერმანული აზრი. ეს ძირითადად ეხება მის ფილოსოფიას, რომელზედაც აღიზარდნენ გერმანელები, ახალგაზრდა მარქსის ჩათვლით, რომლებიც მსჯელობდნენ ისტორიაზე, კულტურაზე და პოლიტიკაზე. როდესაც მარქსი სწავლობდა ბერლინის უნივერსიტეტში მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე იმოქმედა ჰეგელის იდეებმა და ასევე იმ განხეთქილებამ, რომელსაც ადგილი ჰეგელსა და მის მიმდევრებს შორის, ჰეგელის გარდაცვალების შემდეგ ქონდა.

ჰეგელის ფილოსოფიის არსს შეადგენს ორი სიტყვა: დიალექტიკა და იდეალიზმი. დიალექტიკა არის როგორც აზროვნების წესი, ასევე სამყაროს სურათი, ხატი. ერთი მხრივ, ესაა აზროვნების წესი, რომელიც ხაზს უსვამს პროცესის მნიშვნელობას, მიმართებებს, დინამიკას, კონფლიქტებსა და წინააღმდეგობებს - დინამიური და არა სტატიკური განაზრებები სამყაროზე. მეორე მხრივ, ესაა თვალსაზრისი, რომლის მიხედვით სამყარო წარმოდგენილია არა სტატიკური სტრუქტურებით, არამედ პროცესებით, მიმართებებით, დინამიკით, კონფლიქტებითა და წინააღმდეგობებით.

ჰეგელის ტრადიციებში გაზრდილმა მარქსმა მიიღო დიალექტიკის მნიშვნელობა. მაგრამ ის გამოდის ჰეგელის მიერ ამ ცნების გამოყენების ზოგიერთი ასპექტის კრიტიკით. მაგალითად, ჰეგელი აპირებდა დიალექტიკის გამოყენებას მხოლოდ იდეებთან მიმართებაში, მაშინ, როდესაც მარქსი გრძნობდა, რომ ის ასევე გამოყენებადია ცხოვრების უფრო მატერიალურ ასპექტებშიც, მაგალითად ეკონომიკაში.

ჰეგელის სახელი ასევე ასოცირდება იდეალისტურ ფილოსოფიასთან, სადაც აქცენტი გადატანილია გონის მნიშვნელობასა და ფსიქიკური ქმედებების შედეგებზე და არა მატერიალურ

სამყაროზე. სოციოლოგიური თვალსაზრისით ფიზიკური და მატერიალური სამყარო უფრო ფართოა ვიდრე ფიზიკური და სოციალური სამყარო, როგორც ასეთი. უკიდურესი ფორმის იდეალიზმი ამტკიცებს, რომ არსებობს მხოლოდ გონი და ფსიქოლოგიური ხატები. ზოგიერთ იდეალისტებს სჯერათ, რომ მათი ფსიქოლოგიური პროცესები დარჩებიან უცვლელი მაშინაც კი, როდესაც ფიზიკური და სოციალური სამყარო აღარც კი იარსებებს. იდეალისტები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ არა მხოლოდ

ფსიქიკურ პროცესებს, არამედ იდეებსაც, რომლებიც ჩნდებიან ამ პროცესების შედეგად. ჰეგელმა დიდი ყურადღება დაუთმო მსგავსი იდეების განვითარებას, განსაკუთრებით იმათ, რომელთაც ის მიაკუთვნებდა საზოგადოების „სულს“.

ფაქტობრივად ჰეგელი იდეალიზმის ტერმინებში გვთავაზობდა სამყაროს ევოლუციის გარკვეულ ანალოგიას. თავდაპირველად ადამიანებს შეეძლოთ გარემო სამყაროს გაგება მხოლოდ სენსორულ დონეზე. მათ შეეძლოთ აღექვათ სინათლე, სუნი და ეგრძნოთ სოციალური და ფიზიკური სამყარო. მოგვიანებით განავითარეს გრძნობიერების უნარი, გაიგეს საკუთარი თავი. თვითშემეცნების განვითარებით ადამიანებმა გააცნობიერეს, რომ მათ ძალუმთ გახდნენ უფრო მეტი ვიდრე არიან. სხვა სიტყვებით, თუ გამოვიყენებთ ჰეგელის დიალექტიკურ მიდგომას გაჩნდა წინააღმდეგობა იმას შორის რაც ადამიანები არიან და რაც შეუძლიათ იყონ. ამ წინააღმდეგობის გადაჭრა შესაძლებელია ინდივიდების მხრიდან საზოგადოებაში მათი ადგილის გააზრებული ცოდნით. ინდივიდები მიდიან იმის გაგებამდე, რომ მათი ძირითადი დანიშნულებაა საზოგადოების სულის გაფართოება. მაშასადამე, ჰეგელის სქემაში ინდივიდი ვითარდება საგნების გაგებიდან საკუთარი თავის გაგებისაკენ და შემდეგ უკვე უფრო გლობალურ სისტემაში, საზოგადოებაში საკუთარი ადგილის გაგებისაკენ.

ამგვარად, ჰეგელმა შემოგვთავაზა სამყაროს ევოლუციის ძირითადი თეორია. ესაა სუბიექტური თეორია, რომლის თანახმად ცვლილებები მიმდინარეობს ცნობიერების დონეზე. მაგრამ ასეთი ცვლილება, როგორც წესი, მიმდინარეობს მოქმედი სახეებისაგან დამოუკიდებლად. ისინი წარმოადგენენ, არც მეტი არც ნაკლები, დაუცველ არსებებს, რომლებიც ემორჩილებიან ცნობიერების გარდუვალ ევოლუციას.

ფოიერბახი

ლუდვიგ ფოიერბახის (1804|1872) შემოქმედება გარკვეული ხიდია ჰეგელსა და მარქსს შორის. როგორც ახალგაზრდა ჰეგელიანელი ფოიერბახი აკრიტიკებდა ჰეგელის შეხედულებებს. ფოიერბახი აღნიშნავს, რომ ჰეგელი აზვიადებს ცნობიერებისა და საზოგადოების სულის(გონის) როლს. ფოიერბახის მიერ მატერიალისტური ფილოსოფიის მიღებამ ის მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ უნდა ჩამოშორდეს ჰეგელის იდეალიზმს და ყურადღება გაამახვილოს არა იდეებზე, არამედ რეალური ადამიანების მატერიალურ არსებობაზე. ჰეგელის კრიტიკისას ფოიერბახი აქცენტს აკეთებს რელიგიაზე. ფოიერბახის თანახმად ღმერთი სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანების მიერ მათი ადამიანური არსების გაზვიადება და უსახო ძალებთან გაიგივება. ადამიანებმა ღმერთი თავის თავზე მაღლა აიყვანეს, შედეგად ისინი დაშორდნენ ღმერთს და გადაიტანეს მასზე პოზიტიური მახასიათებლების მთელი სერია (წმინდანი, სრულყოფილი, ყოვლისშემძლე), მაშინ როდესაც საკუთარ თავს თვლიან არასრულფასოვნად, უძლურად, ცოდვილად. ფოიერბახი ამტკიცებდა, რომ რელიგიის ასეთი სახე უნდა დაიძლიოს და ამას ხელს შეუწყობს მატერიალიზმის ფილოსოფია, რომლის თანახმად სწორედ ადამიანები (არა რელიგია) წარმოადგენენ უმაღლეს მიზანს, თვითმიზანს. რეალურად ადამიანები, არა აბსტრაქტული იდეები, როგორც მაგალითად რელიგია, გაღმერთებულია მატერიალიზმის ფილოსოფიის მიერ.

მარქსი, ჰეგელი და ფოიერბახი. მარქსი, ერთი მხრივ, ორივეს გავლენის ქვეშ იყო, მეორე მხრივ კი ორივეს აკრიტიკებდა. მარქსი ფოიერბახის მსგავსად აკრიტიკებს ჰეგელს მისი იდეალიზმის გამო. მან დაიკავა ეს პოზიცია არა მხოლოდ მატერიალისტური მიმართულების მიღების გამო, ასევე პრაქტიკული მოღვაწეობის ინტერესითაც. ისეთ სოციალურ ფაქტებს, როგორებიცაა სიმდიდრე და შეძლება ჰეგელი უყურებდა უფრო როგორც იდეებს, ვიდრე როგორც რეალურ მატერიალურ მოვლენებს. მაშინაც კი,

როდესაც ანალიზებდა უეჭველად მატერიალურ პროცესებს, მაგალითად, შრომას, ჰეგელს მხედველობაში ქონდა მხოლოდ აბსტრაქტული გონებრივი შრომა. ეს ძლიერ განსხვავდება მარქსის რეალური, ცნობიერებით დაჯილდოებული ადამიანების შრომისადმი ინტერესისაგან. გარდა ამისა, მარქსი გრძნობდა, რომ იდეალიზმმა ჰეგელი მიიყვანა უკიდურესად კონსერვატიულ პოლიტიკურ ორიენტაციამდე. ჰეგელის თანახმად ევოლუციური პროცესი მიმდინარეობდა ადამიანებისა და მათი საქმიანობისაგან დამოუკიდებლად. ნებისმიერ შემთხვევაში, როდესაც ადამიანებს თითქოსდა უნდა ემოქმედათ ამაღლებულ, არავითარ

რევოლუციურ ცვლილებებს არ ქონდა ადგილი; პროცესი მიდიოდა სასურველი მიმართულებით. ნებისმიერი პრობლემა დევს ცნობიერებაში და მამასადამე მისი გადაჭრის გზები უნდა ვეძიოთ აზროვნების შეცვლაში.

მარქსს ეკავა სრულიად განსხვავებული პოზიცია, ამტკიცებდა რა, რომ თანამედროვე ცხოვრების პრობლემები შეიძლება დაიყვანილ იქნას რეალურ მატერიალურ მიზეზებზე (მაგალითად, კაპიტალისტური წყობის სტრუქტურებზე) და რომ ამ პრობლემების გადაჭრა შეიძლება მხოლოდ დიდი რაოდენობის ადამიანების კოლექტიური ძალისხმევის შედეგად ამ სტრუქტურების დამხობით. ჰეგელმა თავდაყირა დააყენა სამყარო (ე.ი. ყურადღება კონცენტრირებული ქონდა ცნობიერებაზე და არა მატერიალურ სამყაროზე), მარქსმა კი თავისი დიალექტიკა ააგო მატერიალურ საფუძველზე.

მარქსმა მოიწონა ფოიერბახის მიერ რიგ პუნქტებში ჰეგელის კრიტიკა (მაგალითად, მოიწონა მისი მატერიალიზმი და ჰეგელის თეორიის აბსტრაქტულობის მიუღებლობა), მაგრამ მთლიანობაში ფოიერბახის პოზიცია მარქსს არ აკმაყოფილებს (თომსონ, 1994). ჯერ_ერთი, ფოიერბახი აქცენტს აკეთებს რელიგიაზე, მაშინ, როდესაც მარქსს მიაჩნდა, რომ გაანალიზებულ უნდა იქნას მთელი სოციალური სამყარო და კონკრეტულად ეკონომიკა. თუმცა მარქსმა მიიღო ფოიერბახის მატერიალიზმი, მაგრამ გრძნობდა, რომ ფოიერბახმა შორს შესტოპა მატერიალურ სამყაროზე თავისი ცალმხრივი, არადიალექტიკური კონცენტრირებით. ფოიერბახმა ვერ მოახერხა თავის მატერიალისტურ ორიენტაციაში ჩაერთო ჰეგელის მთავარი მონაპოვარი – დიალექტიკა, განსაკუთრებით ადამიანებისა და მატერიალური სამყაროს ურთიერთობაში. და ბოლოს, მარქსი ამტკიცებდა, რომ ფოიერბახმა, ისევე როგორც მრავალმა ფილოსოფოსმა არ გაითვალისწინა პრაქტიკის როლი – პრაქტიკულ მოღვაწეობა, განსაკუთრებით რევოლუციური აქტიურობა. კ.მარქსი ამის შესახებ წერს: „ფილოსოფოსები მხოლოდ სხვადასხვანაირად ხსნიან სამყაროს; მაგრამ საქმე ისაა, რომ ის შეიცვალოს“.

ამ ორ დიდ მოაზროვნეთაგან მარქსი გამოყოფს ორ, მისი აზრით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ელემენტს - ჰეგელთან დიალექტიკას და მატერიალიზმს ფოიერბახთან და აერთიანებს მათ თავის საკუთარ მიმართულებაში - დიალექტიკურ მატერიალიზმში, სადაც სიმძიმე გადატანილი აქვს დიალექტიკურ ურთიერთობებზე მატერიალურ სამყაროში.

მარქსი და სოციოლოგია. მარქსი არ იყო სოციოლოგი და არც თვლიდა თავს სოციოლოგად. მისი მოძღვრება ძალზე ყოვლისმომცველია რომ მას მხოლოდ სოციოლოგია დაერქვას. მარქსის შრომებში ჩვენ ვხვდებით სოციოლოგიურ თეორიასაც, რომლის იდეებს ბევრი გამოეხმაურა, შეიმჩნეოდა ინტერესი სოციოლოგიის მარქსისეული პრობლემებისადმი, განსაკუთრებით ევროპაში.

მაგრამ ადრინდელ სოციოლოგიაში მარქსის თეორია ნეგატიურ რეაქციას იწვევდა, რაც საფუძვლად დაედო მათ მიერ თავიანთი სოციოლოგიური თეორიების შექმნას. ჯერ კიდევ ცოტა ხნის წინ მარქსის თეორიისადმი, განსაკუთრებით ამერიკაში, იგრძნობოდა მტრული დამოკიდებულება ან სულაც იგნორირებული იყო. როგორც მეორე თავში ვნახავთ, დროთა განმავლობაში ვითარება ძირფესვიანად შეიცვალა, ერთი რამ ცხადია, მარქსის შრომებზე ნეგატიური რეაქცია მრავალი სოციოლოგიური თეორიის წარმოშობის მთავარი ძალაა.

მარქსის მიუღებლობის ძირითადი მიზეზი იდეოლოგიურია. მრავალი ადრინდელი სოციოლოგი - თეორეტიკოსები იყვნენ განმანათლებლობის ეპოქისა და საფრანგეთის რევოლუციის შედეგებისა და მათზევე კონსერვატიული რეაქციის მემკვიდრეები. მარქსის რადიკალური იდეები, ასევე რადიკალური სოციალური ცვლილებების წინასწარმეტყველება, მეტიც, მათი განხორციელების მცდელობები აშინებდა ბევრ მათგანს და სიძულვილს იწვევდა. მარქსს უკვე აღარ აღიქვამენ, როგორც იდეოლოგს. ჩათვალეს, რომ ის არ იყო სერიოზული თეორეტიკოს-სოციოლოგი. მაგრამ სოციოლოგია თავისთავად ვერ გახდებოდა მარქსის მიუღებლობის ნამდვილი მიზეზი, რადგან კონტის, დურკჰემის და სხვა კონსერვატიულ მოაზროვნეებს ასევე ვერ დაბრალდებათ იდეოლოგიურობა. სწორედ იდეოლოგიის ბუნება და არა სოციოლოგია, როგორც ასეთი, დაედო საფუძვლად მრავალი სოციოლოგ _ თეორეტიკოსის შეხედულებების მიუღებლობას. ისინი მზად იყვნენ და სურდათ კიდევ შეემჩნათ კონსერვატიული იდეოლოგია სოციოლოგიური თეორიის ნაცვლად, მაგრამ არა მარქსისა ან მისი მიმდევრების მიერ შემოთავაზებული რადიკალური იდეოლოგია.

იყო, რა თქმა უნდა, სხვა მიზეზებიც, რომელთა გამო ადრინდელმა სოციოლოგებმა არ მიიღეს მარქსი.

მარქსს უფრო აღიქვამდნენ ეკონომისტად, ვიდრე სოციოლოგად. ადრინდელი სოციოლოგები

აღიარებდნენ ეკონომიკის მნიშვნელობას, მაგრამ ის მაინც მიაჩნდათ სოციალური ცხოვრების მხოლოდ ერთ კომპონენტად.

მარქსის თავდაპირველი მიუღებლობის მეორე მიზეზი იყო მარქსის ინტერესები. ადრინდელი სოციოლოგები აქტიურად ეხმაურებოდნენ განმანათლებლობის ეპოქის ცვლილებებს, საფრანგეთის რევოლუციას და მის შედეგებს, მოგვიანებით კი სამრეწველო გადატრიალებას, მარქსი კი საკმაოდ მშვიდად უყურებდა ამ მოვლენებს. პირიქით, ის რაც ყველაზე მეტად აინტერესებდა მარქსს იყო კაპიტალისტური სისტემის მჩაგვრელური ხასიათი, რაც თავისი ფესვებით მიდიოდა სამრეწველო გადატრიალებებში. მარქსს სურდა შეექმნა თეორია, რომელიც ნათელს გახდიდა კაპიტალიზმის ამ ხასიათს და ამ სისტემის დანგრევას შეუწყობდა ხელს. მარქსს აინტერესებდა რევოლუცია, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა კონსერვატორების დამოკიდებულებას რეფორმებისა და თანმიმდევრული ცვლილებებისადმი.

მარქსის თეორია. მარტივად რომ ვთქვათ, მარქსმა შემოგვთავაზა კაპიტალისტური საზოგადოების თეორია, რომელიც ეფუძნება ადამიანის ბუნების მარქსისეულ ხედვას. მარქსი თვლიდა, რომ ადამიანები თავიანთი არსებით მწარმოებლები არიან: ეს ნიშნავს, რომ თვითგადარჩენისათვის შრომის აუცილებლობა ჩადებულია ადამიანის ბუნებასა და ხასიათში. ამგვარი ქმედებით ადამიანი ქმნის საკვებს, სამოსს, შრომის იარაღს, საცხოვრებელს და ყოფისათვის სხვა აუცილებელ ნივთებს. მწარმოებლურობა ადამიანის შემოქმედობითობის გამოვლენის სავსებით ბუნებრივი საშუალებაა. მეტიც, ამ შემოქმედობითობას ადამიანები ავლენენ ერთად, ურთიერთკავშირში, ე.ი. ადამიანი თავიდანვე საზოგადოებრივი არსებაა. ისინი არსებობისათვის აუცილებლის საწარმოებლად აუცილებლად ერთად იღწვიან.

ისტორიის განმავლობაში წარმოების ეს ბუნებრივი პროცესი ფერხდებოდა, ჯერ პირველყოფილი საზოგადოების მათხოვრული საარსებო პირობებით, შემდეგ საზოგადოების მიერ შექმნილი სხვადასხვა სტრუქტურული ფორმირებებით. ეს სტრუქტურები ყველანაირად უშლიდნენ ხელს წარმოების ბუნებრივ პროცესს. მაგრამ მხოლოდ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში, რომელიც მათ ანგრევს, ეს პრობლემა განსაკუთრებით იჩენს თავს; კაპიტალიზმში წარმოების პროცესის ბუნებრიობის რღვევა აღწევს თავის კულმინაციას.

ძირითადად კაპიტალიზმი არის სტრუქტურა (უფრო ზუსტად, სტრუქტურათა სერია), რომელმაც აღმართა ბარიერი ინდივიდსა და სამრეწველო პროცესს, მის პროდუქტებსა (რეზულტატებს) და სხვა ადამიანებს შორის: საბოლოო ჯამში მან თვით ივდივიდებიც კი განაცალკევა. ესაა გაუცხოების ცნების

ძირითადი მნიშვნელობა: ბუნებრივი კავშირების გაწყვეტა ადამიანებს შორის და ასევე, ადამიანებსა და მათ ნაწარმს შორის. გაუცხოება შედეგია კაპიტალიზმის ორკლასიან სისტემად გადაქცევისა, სადაც რამოდენიმე კაპიტალისტი ფლობს საწარმოო პროცესს, პროდუქტს და მათი შემქმნელის სამუშაო დროს. ბუნებრივი ე.ი. საკუთარი თავისათვის წარმოების ნაცვლად საზოგადოებაში ადამიანები პროდუქტებს აწარმოებენ კაპიტალისტთა მცირე ჯგუფისათვის, რაც არაბუნებრივია. მოაზროვნე ადამიანის პოზიციით მარქსს აინტერესებდა კაპიტალიზმის სტრუქტურები და მათი დამთრგუნავი გავლენა შემსრულებლებზე. პოლიტიკური თვალსაზრისით კი მარქსს აინტერესებს ადამიანების განთავისუფლება კაპიტალიზმის დამთრგუნავი სტრუქტურებისაგან.

შესაძლებელ უტოპიურ სოციალისტურ საზოგადოებებზე ოცნებების ნაცვლად მარქსს უფრო აინტერესებდა ხელი შეეწყო კაპიტალიზმის დაღუპვისათვის. მას სჯეროდა, რომ კაპიტალიზმის წინააღმდეგობები და კონფლიქტები დიალექტიკურად მიიყვანდნენ მას დაღუპვამდე, მაგრამ არ უფიქრია ამ პროცესის გარდუვალობის შესახებ. სოციალიზმის გაჩენისათვის ადამიანებმა საჭირო დროს უნდა იმოქმედონ გარკვეული საშუალებებით. კაპიტალისტებს დიდი რესურსები გააჩნიათ სოციალიზმის დადგომის შესაფერხებლად, მაგრამ მათი ქმედებები შეიძლება გადათელიონ პროლეტარიატის შეთანხმებულმა ქმედებებმა. რას ქმნის პროლეტარიატი ამ პროცესის მსვლელობაში? რა არის სოციალიზმი? ძალზე ზოგადად, ეს არის საზოგადოება, რომელშიც ადამიანები, მარქსის მიხედვით, პირველად მიუახლოვდებიან ეფექტურ წარმოებაზე იდეალურ წარმოდგენას. თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით ხალხი შესძლებს ბუნებასთან და ერთმანეთთან ჰარმონიული ურთიერთობების დამყარებას და შექმნიან არსებობისათვის აუცილებელს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, სოციალისტურ საზოგადოებაში ადამიანები აღარ იქნებიან გაუცხოებულად ბუნებისა და ერთმანეთისაგან.

მაქს ვებერისა (1864-1920) და გეორგ ზიმელის (1858-1918)

მოდერნის ბუნება და ფესვები.

რამდენადაც XIX-XX სს. მიჯნაზე მარქსი და მისი მიმდევრები აღმოჩნდნენ გერმანული სოციოლოგიის ძირითადი მიმართულებების გარეთ, ამდენად გერმანული სოციოლოგია შესაძლებელია განვიხილოთ, როგორც მარქსიზმის ოპოზიცია.

ვებერი და მარქსი. ალბერტ სოლომონმა განაცხადა, რომ უდიდესი მოაზროვნის, ადრინდელი გერმანული სოციოლოგიის წარმომადგენლის მაქს ვებერის თეორიის დიდი ნაწილი ვითარდებოდა

„მარქსის სულთან ხანგრძლივ და დამაბულ დებატებში“. შეიძლება ეს გაზვიადებაა, მაგრამ ცხადია, რომ

მარქსის თეორიას ნეგატიური ადგილი უკავია ვებერის მოძღვრებაში. მაგრამ, მეორე მხრივ, ვებერი მუშაობდა მარქსისტული ტრადიციებით და ცდილობდა შეევესო მარქსის თეორია. ასევე, ვებერის თეორიაში ბლომდაა ამოსავალი დებულებები, რომლებიც მარქსს ეკუთვნოდა.

ვებერის თეორია

თუ კ.მარქსის ძირითად დამსახურებად ითვლება კაპიტალიზმის თეორია, ვებერის ნაშრომებში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს რაციონალიზაციის პროცესის თეორია. ვებერს აინტერესებდა კითხვა, რატომაა, რომ დასავლური ინსტიტუტები თანდათანობით გადაიქცნენ უფრო რაციონალურებად, მაშინ, როდესაც ძალისმიერი სტრუქტურების მიერ შექმნილი ძლიერი ბარიერები თითქოსდა გამორიცხავდნენ ასეთ პერსპექტივას.

თუმცა რაციონალიზაციის ცნება ვებერის შრომებში გამოიყენება განსხვავებულად, ჩვენთვის საინტერესოა პროცესი, ერთ-ერთი იმ ოთხთაგან, რომელიც გამოყო კალბერგმა და უწოდა ფორმალური რაციონალიზაცია. ფორმალურ რაციონალიზაციას ახასიათებს ყურადღება მოქმედი პირისადმი, რომელიც ირჩევს მიზნისა და შედეგის მიღწევის საშუალებებს. ამ შემთხვევაში არჩევანი კეთდება ჩვევების, წესების, ინსტრუქციებისა და კანონების შესაბამისად. ისინი, თავის მხრივ, დგინდება სხვადასხვა მსხვილმაშტაბიანი სტრუქტურების, განსაკუთრებით ბიუროკრატიისა და ეკონომიკის მიერ. ვებერი თავის თეორიას აგებდა დიდი რაოდენობის - დასავლეთის, ჩინეთის, ინდოეთის და დედამიწის სხვა რეგიონების შედარებითი

გამოკვლევების კონტექსტში. ამ გამოკვლევებში ის ცდილობდა იმ ფაქტორების აღწერას, რომლებიც ხელს უწყობდნენ ან ეხმარებოდნენ რაციონალიზაციას (ისინი შეიძლება იყვნენ მიზეზები ან, პირიქით, დაბრკოლებები).

ვებერი განიხილავს ბიუროკრატias (და ბიუროკრატიაზაციის ისტორიულ პროცესს), როგორც რაციონალიზაციის კლასიკურ მაგალითს, მაგრამ დღეს რაციონალიზაციას, ალბათ სხვაზე მეტად გამოხატავს სწრაფი კვების რესტორნები, რომლებიც წარმოადგენენ ფორმალურ_რაციონალურ სისტემას, სადაც ადამიანები (როგორც პერსონალი, ასევე მომხმარებელი) იძულებულნი არიან მიზნის მისაღწევად ეძიონ ყველაზე რაციონალური საშუალებები. მისაღები ფანჯარა მაგალითად, არის რაციონალური საშუალება, რომლის დახმარებითაც პერსონალი არიგებს საკვებს, ხოლო კლიენტები ღებულობენ. ასეთი სისტემის სისწრაფე და პროდუქტიულობა ნაკარნახევია სწრაფი კვების რესტორნის

ძირითადი პრინციპებით, ასევე იმ წესებითა და ინსტრუქციებით, რომელთა შესაბამისად ისინი მოქმედებენ.

ვებერი ასევე აანალიზებს რაციონალიზაციის ისეთ ფენომენებს, როგორებიცაა რელიგია, კანონი, ქალაქი და მუსიკაც კი. შეგვიძლია ჩავატაროთ ვებერის აზროვნების სტილის ილუსტრირება ეკონომიკის ინსტიტუტის რაციონალიზაციის მაგალითზე. რაციონალიზაციის ამ ტიპს ვებერი განიხილავს რელიგიისა და კაპიტალიზმის ურთიერთობის პარალელურად. ფართომასშტაბიანი ისტორიული გამოკვლევებით ვებერი ცდილობდა გაეგო თუ რატომ ვრცელდება დასავლეთში რაციონალური ეკონომიკური სისტემა (კაპიტალიზმი) და რატომაა ის წარუმატებელი დედამიწის სხვა კუთხეებში. ამ პროცესში ცენტრალურ ადგილს ვებერი ანიჭებს რელიგიას. მარქსიზმთან თანასწორ დიალოგში ის ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ რელიგია არ არის მხოლოდ ეპიფენომენი, როგორც თვლიდა იმ პერიოდის მარქსისტების უმრავლესობა. პირიქით, მან დასავლეთში, კაპიტალიზმის განვითარებაში შეასრულა გადამწყვეტი როლი და ამასვე ადასტურებს მისი წარუმატებლობა სხვაგან. ვებერი ამტკიცებდა, რომ სწორედ არაჩვეულებრივმა რაციონალურმა რელიგიურმა სისტემამ (კალვინიზმი) შეასრულა მთავარი როლი დასავლეთის კაპიტალიზმის წარმატებაში. მის საწინააღმდეგოდ, დედამიწის სხვადასხვა კუთხეებში, რომლებიც ვებერმა შეისწავლა, მან აღმოაჩინა ირაციონალური რელიგიური სისტემები

(კონფუციანელობა, დაოიზმი, ინდუიზმი) რომლებიც აბრკოლებდნენ რაციონალური ეკონომიკური სისტემის განვითარებას. ამავე დროს ჩნდება შეგრძნება, რომ ეს რელიგიები დროებით ბარიერებს ქმნიან: რაც შეეხება მთელი სოციალური სტრუქტურის ეკონომიკურ სისტემას ისინი საბოლოო ჯამში რაციონალიზირებულ იქნებიან.

გეორგ ზიმელის თეორია. გეორგ ზიმელი იყო ვებერის თანამედროვე და გერმანიის სოციოლოგიური საზოგადოების თანადამაარსებელი. ის იყო ტიპიური თეორეტიკოსი - სოციოლოგი. რადგან მარქსი და ვებერი წლების განმავლობაში იგნორირებული იყო აშშ, გეორგ ზიმელმა მოახდინა უშუალო და ღრმა გავლენა ამერიკულ სოციოლოგიური აზრის განვითარებაზე. ზიმელის შრომებმა ხელი შეუწყო ამერიკელი სოციოლოგის ერთ-ერთი პირველი ცენტრის დაარსებას ჩიკაგოს უნივერსიტეტში, მისი მთავარი თემის სიმბოლური ინტერაქციონიზმის თეორიის ჩამოყალიბებას. ჩიკაგოს სიმბოლური ინტერაქციონიზმის სკოლა ბატონობდა აშშ სოციოლოგიაში 1920 დან 1930-იანი წლების დასაწყისში. ზიმელის შეხედულებები ძალზე პოპულარული იყო ჩიკაგოში. ამას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამაც, რომ ჩიკაგოს სკოლის ადრინდელი წლების მთავარმა წარმომადგენლებმა -ალბიონ სმოლმა და რობერტ პარკმა ზიმელის თეორია გაიციეს გერმანიაში. პარკი ესწრებოდა ზიმელის ლექციებს 1899- 1900 წწ. ხოლო სმოლი მთელი 90-იანი წლები მიწერ-მოწერას აწარმოებდა ზიმელთან. მათ ჩიკაგოს უნივერსიტეტში თავიანთ სტუდენტებს გააცნეს ზიმელის იდეები, თარგმნეს მისი ზოგიერთი ნაშრომი და წარუდგინეს ამერიკის ფართო საზოგადოებას

ზიმელის მოღვაწეობის მეორე არატიპიური ასპექტია ანალიზის მისეული „დონე“, ის დონე, რომლის წყალობითაც ის გახდა ცნობილი ამერიკაში. თუ მარქსი და ვებერი გართული იყვნენ დიდმასშტაბიანი საკითხებით, როგორებიცაა საზოგადოების რაციონალიზაცია და კაპიტალისტური ეკონომიკა, ზიმელი გახდა ცნობილი შედარებით მცირე მასშტაბის პრობლემების კვლევით, ვთქვათ, ინდივიდუალური ქმედებებისა და ურთიერთქმედებების კვლევით. ის გახდა პოპულარული კანტის ფილოსოფიისაგან გადმოღებული განაზრებებით ურთიერთქმედებების ფორმების შესახებ (მაგალითად, კონფლიქტები) და ურთიერთმოქმედი პიროვნებების (მაგალითად, „უცხო“) ტიპებით. ზიმელი თვლიდა, რომ ადამიანებს შორის ურთიერთქმედებების არსის გაგება არის სოციოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანა. მაგრამ შეუძლებელია შესწავლილ იქნას სოციალურ ყოფაში ადამიანთა ურთიერთქმედებების

უზარმაზარი რაოდენობა თუ არ არსებობს დახვეწილი ცნებითი ინსტრუმენტები. სხვა სიტყვებით, აუცილებელია იცოდე, თუ როგორ ჩნდება ურთიერთქმედების ფორმები და ურთიერთქმედებაში მყოფი პირების ტიპები. ზომელი გამოყოფდა ურთიერთქმედების ფორმების შეზღუდულ რაოდენობას, რომლებიც გვხვდებიან სხვადასხვა სოციალურ გარემოში. ურთიერთქმედების ფორმებზე ინფორმაციის არსებობის შემდეგ შესაძლებელია გაანალიზებულ და გაგებულ იქნას განსხვავებული სოციალური გარემოს მნიშვნელობა ურთიერთქმედების პროცესისათვის. ურთიერთქმედების ტიპების შეზღუდული რაოდენობის განვითარება სასარგებლოა ქმედების განწყობის ასახსნელად. ამ ნაშრომმა დიდი გავლენა

იქონია სიმბოლურ ინტერაქციონიზმზე, რომელიც, როგორც მისი სახელიდან ჩანს, ძირითადად ეხება ურთიერთქმედებას. ზიმელს ასევე აინტერესებდა უფრო გლობალური პრობლემები, ისეთები, როგორებიც მარქსსა და ვებერს აწუხებდა. მაგრამ ამ შრომებს ნაკლები მნიშვნელობა ქონდათ, ვიდრე მის შრომებს ურთიერთქმედებებზე, თუმცა დღეისათვის შეიმჩნევა გარკვეული ინტერესების ზრდა ვებერის სოციოლოგიის მსხვილმაშტაბიან ასპექტებისადმი.

ზიმელი გახდა მისაღები და გასაგები ადრინდელი ამერიკელი თეორეტიკოსი _სოციოლოგებისათვის ურთიერთქმედებებზე შრომებით. სერიოზული მრავალტომიანი შრომების გარდა, როგორებსაც ვხვდებით მარქსსა და ვებერთან, ზიმელმა რიგი შრომები მიუძღვნა ცხოვრებისეულ თემებს, სიღარიბეს, პროსტიტუციას, სიხარბეს, მფლანგველობას, უცხოობას. ამ ნარკვევების მცირე მოცულობამ და თემების მიმართ დიდმა ინტერესმა ხელი შეუწყო ზიმელის იდეების ფართოდ გავრცელებას, თუმცა მათ უარყოფითი გავლენაც იქონიეს, გარკვეულწილად დაჩრდილეს დიდი შრომები (მაგალითად, „ფულის ფილოსოფია“), სოციოლოგიისათვის უფრო მნიშვნელოვანი. უნდა ითქვას, რომ ზიმელის განაზრებებმა მეტი გავლენა იქონიეს ადრინდელ ამერიკულ სოციოლოგიურ თეორიაზე, ვიდრე მარქსმა და ვებერმა.

ბრიტანული სოციოლოგიის სათავეები

შევხებით რა სოციოლოგიის განვითარებას საფრანგეთში (კონტი, დიურკემი) და გერმანიაში (მარქსი, ვებერი, ზიმელი), საჭიროა შევეხოთ სოციოლოგიის განვითარება ინგლისში. ჩვენ შევამჩნიეთ, რომ კონტინენტზე ჩასახულმა იდეებმა იქონია გავლენა ადრინდელ ბრიტანულ სოციოლოგიაზე, მაგრამ უფრო მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ადგილობრივმა პირობებმა.

პოლიტიკური ეკონომია, ამელიორიზმი და სოციალური ევოლუცია.

ფილიპ აბრამსი ამტკიცებს, რომ სამი ურთიერთსაპირისპირო წყარო განაპირობებს ბრიტანული სოციოლოგიის ჩამოყალიბებას XIXს. ეს წყაროებია - პოლიტიკური ეკონომია, ამელიორიზმი და სოციალური ევოლუცია. ამგვარად, გამოდის, რომ როდესაც 1903 წელს ჩამოყალიბდა ლონდონის სოციოლოგიური საზოგადოება, თვით „სოციოლოგიის“ ცნების განსაზღვრაში არ იყო ერთსულოვნება. მაგრამ ცოტა ვინმეს თუ ეპარებოდა ეჭვი სოციოლოგიის მეცნიერულობაში. ბრიტანული სოციოლოგიის სპეციფიკას ქმნის იმ შეხედულებების განსხვავებები, რომელთაც მოკლედ განვიხილავთ.

პოლიტიკური ეკონომია. ჩვენ უკვე შევხებით პოლიტიკურ ეკონომიას, როგორც ინდუსტრიული და კაპიტალისტური საზოგადოების თეორიას, რომელიც სათავეებს ნაწილობრივ იღებს ადამ სმიტთან (1723-1790). (სმიტი ჩვეულებრივ ითვლება შოტლანდიური განმანათლებლობის წამყვან ფიგურად და ერთ-ერთ შოტლანდიელ მორალისტად), რომელიც ცდილობდა განესაზღვრა სოციოლოგიის საფუძვლები). როგორც ვნახეთ პოლიტიკურ ეკონომიას გავლენა ქონდა კ.მარქსზე. მარქსმა დეტალურად შეისწავლა პოლიტიკური ეკონომია და კრიტიკულად უდგებოდა მას. სხვა პოზიცია ეკავათ ბრიტანელ ეკონომისტებსა და სოციოლოგებს, ისინი მზად იყვნენ დათანხმდებოდნენ სმიტს, რომ არსებობს „უხილავი ხელი“, რომელიც არეგულირებს შრომისა და საქონლის ბაზარს. ბაზარი განიხილებოდა, როგორც ზეინდივიდუალური და ინდივიდის ქცევების მაკონტროლებელი დამოუკიდებელი რეალობა. მარქსისაგან განსხვავებით ბრიტანელი სოციოლოგები და კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიური სკოლის წარმომადგენლები ბაზარს მიიჩნევდნენ პოზიტიურ ძალად, წესრიგის წყაროდ, საზოგადოების გაერთიანებისა და ჰარმონიის ძალად. რადგან ისინი ამ პოზიციით უყურებდნენ საზოგადოებას, ამიტომ სოციოლოგიის ამოცანა მათთვის იყო საზოგადოების არა კრიტიკა, არამედ მისი ფუნქციონირების შესახებ მონაცემების შეგროვება, ხოლო მიზანი - მთავრობის უზრუნველყოფა სისტემის მუშაობის გასაგებად აუცილებელი ფაქტებით და შედეგად მისი ბრძნული ხელმძღვანელობა.

ცხადია, აქცენტი კეთდება ფაქტებზე, მაგრამ რომელზე? მაშინ, როდესაც მარქსი, ვებერი, დიურკემი, კონტი ეძებდნენ საზოგადოების სტრუქტურების დასაყრდენ ფაქტებს, ბრიტანელი

მოაზროვნეები ცდილობდნენ მეტი ყურადღება მიექციათ ამ სტრუქტურების შემადგენელ ინდივიდებზე. ისინი იკვლევდნენ ფართომასშტაბიან სტრუქტურებს ინდივიდუალურ დონეზე მონაცემების შეგროვებით და შემდეგ აერთიანებდნენ ამ მონაცემებს კოლექტიური პორტრეტის ჩამოსაყალიბებლად. XIXს. შუახნებში ბრიტანულ სოციოლოგიაში წამყვანი ადგილი უკავია სტატისტიკას, მონაცემთა შეგროვების ეს ფორმა ითვლებოდა სოციოლოგიის მნიშვნელოვან ამოცანად. მიზანი იყო „წმინდა“ ფაქტების შეგროვება ყოველგვარი თეორეტიზირებისა და ფილოსოფიური ანალიზის გარეშე. ემპირისტი სოციოლოგები საფუძველშივე და საფუძვლიანად განსხვავდებოდნენ თეორეტიკოსი სოციოლოგებისაგან. ზოგადი თეორეტიზირებების ნაცვლად აქცენტი კეთდებოდა ზუსტი მონაცემების დამუშავებაზე, მონაცემების შეგროვებისა და კლასიფიკაციის საუკეთესო მეთოდებზე, საუკეთესო მაჩვენებლებზე, რომლებშიც აისახებოდა ცხოვრებისეული პროცესები, მონაცემთა ცალკეული ჯგუფების შედარების საუკეთესო მეთოდებზე და ა.შ.

პარადოქსულია, მაგრამ სოციოლოგები, რომლებიც გართული იყვნენ სტატისტიკით თავადვე მიხვდნენ მათი მეთოდის შეზღუდულობას. ზოგიერთმა მათგანმა იგრძნო უფრო ფართო თეორიული ბაზის აუცილებლობა. ისეთი პრობლემა, როგორცაა სიღარიბე, მიუთითებდა ბაზრის სისტემისა და ზოგადად სოციალური ნაკლებობის მხარეებზე. მაგრამ სოციოლოგთა უმრავლესობა, რადგან ყურადღება გადატანილი ქონდათ ინდივიდებზე არ აანალიზებდნენ სისტემას ზოგადად. ამის ნაცვლად ისინი შეუდგნენ უფრო დეტალურ სავსე გამოკვლევებს და უფრო რთული და ზუსტი სტატისტიკური მეთოდების განვითარებას. მათი აზრით პრობლემის სათავეები კვლევის არახელსაყრელ მეთოდებშია და არა ძირითად სისტემაში, როგორც ასეთში. როგორც ფილიპ აბრამსი შენიშნავს: „ინდივიდის მატერიალურ მდგომარეობაზე ჯიუტი ფოკუსირებით სტატისტიკოსებს გაუჭირდათ სიღარიბე ჩაეთვალიათ სოციალური სისტემის პროდუქტად. ისინი არ მისულან და ალბათ ვერც მივიდოდნენ სტრუქტურული შევიწროების კონცეფციამდე. ინდივიდის შესწავლისადმი თავიანთი თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიჯაჭვულობის გარდა, სტატისტიკოსები მჭიდროდ თანამშრომლობდნენ სამთავრობო პოლიტიკის ავტორებთან, რათა გაეკეთებინათ დასკვნა, რომ პრობლემა მდგომარეობს პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სისტემაში.“

ამელიორიზმი. ბრიტანული სოციოლოგიის მეორე განმსზღვრელი ფაქტორი პოლიტიკური ეკონომიისაგან განსხვავებული, მაგრამ მასთან კავშირში მყოფი, იყო ამელიორიზმი ანუ საზოგადოებრივი პრობლემების გადაჭრა პიროვნების გარდაქმნით, გადაკეთებით, მისი გაუმჯობესებით. ბრიტანელი სოციოლოგები ხედავენ, რომ საზოგადოებაში არის პრობლემები (მაგალითად, სიღარიბე) მათ მაინც სჯერათ საზოგადოებისა და ცდილობენ მის ასეთად შენარჩუნებას. მათი სურვილია გამოირიცხოს ძალადობა და რევოლუცია და სისტემა რეფორმირებულ იქნას ისე, რომ მისი არსი არ შეიცვალოს. უპირველეს ყოვლისა ისინი ეწინააღმდეგებიან სოციალისტური საზოგადოების ჩამოყალიბებას. მაშასადამე, როგორც ფრანგული სოციოლოგია და გერმანული სოციოლოგიის ნაწილი, ბრიტანული სოციოლოგიაც კონსერვატიული ორიენტაციისაა.

რადგან ბრიტანელმა სოციოლოგებმა ვერ შეეძლეს, თუ არ უნდოდათ დაენახათ საზოგადოების პრობლემების წყაროები, როგორცაა, მაგალითად სიღარიბე, მათ გაიაღვილეს საქმე და ეს პრობლემები დაინახეს თვით ინდივიდში. ეს იყო ადრინდელი ფორმა იმისა, რასაც უილიამ რაიანი მოგვიანებით დაარქმევს „მსხვერპლის დადანაშაულებას“. ამიტომ დიდი ყურადღება დაეთმო ინდივიდუალურ

პრობლემებს: გულგრილობა, სულიერი სიმწირე, სიბინძურე, ანტისანიტარია, პაუპერიზმი(?), დანაშაული, ლოთობა, განსაკუთრებით ეს უკანასკნელი ცხადია მეცნიერები ეძებდნენ ყველა სოციალური უბედურების მიზეზს და ასეთად ადვილად ამჩნევდნენ ალკოჰოლიზმს. თან ეს ვარიანტი იდეალურად აწყობდათ ამელიორისტებს, რადგან ყველაფერი დაიყვანება პიროვნების პათოლოგიაზე და არა საზოგადოებაზე. ამელიორისტებს აკლდათ სოციალური სტრუქტურის თეორია, სოციალურ მიზეზთა თეორია და ინდივიდუალურ პრობლემათა თეორია.

სოციალური ევოლუცია. ბრიტანულ სოციოლოგიაში შედარებით ძლიერ შეიმჩნევა სოციალური სტრუქტურისადმი ინტერესი, რაც აისახება კიდევ მასში XIX. მეორე ნახევარში, როდესაც წინ წამოიწივს ინტერესი „სოციალური ევოლუციის“ მიმართ. ამ კუთხით გარკვეული გავლენა იქონია 50-იან წლებში ჰარიეტ მარტინის მიერ კონტის შემოქმედების თარგმნამ. თავიდან ნაკლებად, მაგრამ ცოტა მოგვიანებით ზოგიერთ მოაზროვნე დაინტერესდა საზოგადოების მსხვილი სტრუქტურების შესახებ კონტის გამოკვლევებით, მისი მეცნიერული (პოზიტიური)

ორიენტაციით, შედარებითი ანალიზის მიმართ მისი დამოკიდებულებით და ევოლუციის თეორიით. ზოგიერთი ბრიტანელი თავის შეხედულებებს ააგებს კონტის თეორიისადმი ოპოზიციურ საწყისებზე (მაგალითად, ეწინააღმდეგებიან სოციოლოგიისათვის რელიგიის სტატუსის მინიჭებას).

აბრამსის აზრით, კონტის ჭეშმარიტი მნიშვნელობა მდგომარეობდა იმ თეორიული ბაზის შექმნაში, რომელიც ოპონირებას გაუწევდა ჰერბერტ სპენსერის დამთრგუნველ გენიალობასა და ავტორიტეტს, რადგან ის იყო ბრიტანული სოციოლოგიური აზრის წამყვანი ფიგურა როგორც პოზიტიური ასევე ნეგატიური თვალსაზრისით (ჟ.თურნეტ).

ჰერბერტ სპენსერი (1820 - 1903). სპენსერის იდეების გასაგებად კარგი იქნება მისი შედარება ო.კონტთან.

სპენსერი და კონტი. თუმცა ამ ორ მოაზროვნეს შორის დიდი განსხვავებაა, მათ ხშირად მიაკუთვნებენ სოციოლოგთა ერთ კატეგორიას, რადგან მსგავსი გავლენა იქონიეს სოციოლოგიის განვითარებაზე. მაგალითად, ძნელია სპენსერი მიაკუთვნო კონსერვატორებს. ფაქტობრივად ახალგაზრდობაში სპენსერი უფრო იყო პოლიტიკური ლიბერალი და ლიბერალიზმის ელემენტებს მთელი სიცოცხლე ინარჩუნებდა. მაგრამ ისიც სწორია, რომ დროთა განმავლობაში სპენსერი თავის შეხედულებებში სულ უფრო კონსერვატიული ხდებოდა და მისი გავლენა სხვა სოციოლოგებზე, როგორც კონტისა, ასევე კონსერვატიული ტიპის იყო.

კონსერვატორებისათვის მისაღები სპენსერის ერთ-ერთი ლიბერალური პრინციპია თანხმობა Laissez – faire – ს დოქტრინასთან (მიეცით ადამიანებს აკეთონ თავიანთი საქმე, მიეცით საქმეს იაროს თავისი გზით – სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის თავისუფლებისა და ჩაურევლობის ღონისძიება). ის მიიჩნევდა, რომ სახელმწიფო არ უნდა ჩაერიოს ინდივიდის საქმეებში, გარდა იმ შემთხვევებისა როდესაც უნდა განხორციელდეს მოქალაქეთა დაცვის საკმაოდ მარტივი ფუნქცია. ეს ნიშნავს, რომ სპენსერი, კონტისაგან განსხვავებით, არ არის სოციალური რეფორმების მომხრე: მას უნდა, რომ სოციალური ცხოვრება თავისუფლად ვითარდებოდეს გარე კონტროლის გარეშე.

ეს განსხვავება სპენსერს აახლოებს სოციალურ დარვინიზმთან. ის ემხრობა ევოლუციონისტურ შეხედულებებს, რომ სამყარო დროთა სვლაში უკეთესი ხდება, ამიტომ უმჯობესია არ ჩავერიოთ,

გარედან ჩარევა ყოველთვის აუარესებს სიტუაციას. ის იზიარებს თვალსაზრისს, რომლის თანახმად

სოციალური ინსტიტუტები მსგავსად მცენარეებისა და ცხოველებისა თანდათანობით და პოზიტიურად ეგუებიან თავის სოციალურ გარემოს. მან ასევე გადაიღო დარვინისეული მიდგომა და მიაჩნდა, რომ ბუნებრივი შერჩევის პროცესი „უკეთ შეგუებულის გდარჩენა“ სოციალურ სფეროშიც მუშაობს. (საინტერესოა რომ სწორედ სპენსერმა შემოიღო „უძლიერესის გადარჩენის“ ცნება რამოდენიმე წლით ადრე ვიდრე გამოვიდოდა ჩარლზ დარვინის შრომა მიძღვნილი ბუნებრივი შერჩევისადმი). მგვარად, თუ გარეგანი ჩარევის სახით არ არსებობს წინაღობა, ადამიანები, „ძლიერები“ გადარჩებიან და შეეგუებიან, მაშინ როდესაც „სუსტები“ ბოლოს და ბოლოს ამოწყდებიან. მეორე განსხვავება იყო ის, რომ სპენსერი აწვება პიროვნებას, მაშინ როდესაც კონტს უფრო დიდ ერთეულებზე (ვთქვათ, ოჯახზე) აქვს ყურადღება კონცენტრირებული.

კონტი და სპენსერი დიურკემისა და სხვათა მსგავსად ემხრობიან მეცნიერულ სოციოლოგიას, რაც ძალზე მიმზიდველი პერსპექტივა იყო ადრინდელი თეორეტიკოსებისათვის. სპენსერის შემოქმედების მეორე ასპექტი, რაც მას აახლოებს კონტსა და დიურკემთან იყო საზოგადოების, როგორც ორგანიზმის ხედვისადმი მიდრეკილება. ამ მიმართებაში სპენსერი თავის შეხედულებებსა და ცნებებს დაესესხა ბიოლოგიას. მას აინტერესებდა საზოგადოების სტრუქტურა მთლიანობაში, ურთიერთმიმართება მის ნაწილებს შორის და ნაწილების ფუნქციები, როგორც სისტემასთან ასევე ერთმანეთთან მიმართებაში.

ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ სპენსერი, კონტის მსგავსად, ემხრობა ისტორიული განვითარების ევოლუციონისტურ კონცეფციას და ამავე დროს აკრიტიკებს კონტის ევოლუციონისტური თეორიის ზოგიერთ პუნქტებს. კერძოდ, ის უარყოფს კონტის სამი სტადიის კანონს. სპენსერი ამტკიცებდა, რომ კონტი დაკმაყოფილდა ინტელექტუალური განვითარების თვალსაზრისით, იდეათა სამეფოში ევოლუციის გამოკვლევით. სპენსერი კი ცდილობდა შეემუშაებინა ევოლუციონისტური თეორია რეალური, მატერიალური სამყაროსათვის.

ევოლუციური თეორია. სპენსერის შემოქმედებაში შეიძლება გამოვყოთ, როგორც მინიმუმ, ორი ევოლუციონისტური პოზიცია.

პირველი, უპირველეს ყოვლისა, ეხება საზოგადოების ზომის ზრდას. საზოგადოება იზრდება ინდივიდთა რაოდენობრივი ზრდისა და ჯგუფების ფორმირებით. საზოგადოების ზომის ზრდა იწვევს უფრო მსხვილი და სხვადასხვანაირი სოციალური სტრუქტურების გაჩენას და ასევე მათ შესასრულებელ ფუნქციათა დიფერენციაციასა და ზრდას. გარდა ზომის ზრდისა საზოგადოების განვითარება მიმდინარეობს გაერთიანების გზით ე.ი. ჯგუფების სულ უფრო მეტი შერწყმით. ამგვარად, სპენსერი საუბრობს მარტივიდან რთულისაკენ ევოლუციურ მოძრაობაზე, ორმაგად და სამმაგად რთული საზოგადოებისაკენ.

სპენსერი ასევე გვთავაზობს მეომარი საზოგადოებიდან ინდუსტრიული საზოგადოებისაკენ ევოლუციის თეორიას. ადრინდელი მეომარი საზოგადოებები ხასიათდებიან იმით, რომ მათი სტრუქტურა განისაზღვრებოდა ომების შეტევითი თუ დაცვითი საჭიროებებით. ომისადმი კრიტიკულად განწყობილი სპენსერი მიიჩნევდა, რომ ადრინდელ ეტაპზე მათი (ომების) ფუნქცია იყო საზოგადოების გაერთიანება (მაგალითად, დაპყრობების გზით) და უფრო რთული ადამიანური ერთობების შექმნა, რაც აუცილებელი იყო ინდუსტრიული საზოგადოებების შექმნისათვის და განვითარებისათვის. მაგრამ ინდუსტრიული საზოგადოებების აღმოცენების შემდეგ ომები კარგავენ თავიანთ ფუნქციონალურ ხასიათს და უკვე ხელს უშლიან შემდგომ ევოლუციას. ინდუსტრიული საზოგადოება ეფუძნება მეგობრობას, ალტრუიზმს, ვიწრო სპეციალიზაციას, მიღწევათა წახალისებას და

მაღალდისციპლინირებადი ინდივიდების ნებაყოფლობით კოოპერაციას, მაგრამ არა მტრულ თვისებებს. ასეთი საზოგადოება ერთიანდება ნებაყოფლობით, ურთიერთხელშეკრულებებით და რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ძლიერი საერთო მორალით. მთავრობის როლი შეზღუდულია და დაიყვანება მხოლოდ იმის კონტროლზე თუ რა არ უნდა ხდებოდეს საზოგადოებაში, რა არ უნდა აკეთოს მოქალაქეებმა. ცხადია, თანამედროვე ინდუსტრიული საზოგადოება ნაკლებად მეომარი ხასიათისაა, ვიდრე ადრინდელი საზოგადოებები. სპენსერი, თუმცა კი ამჩნევს ინდუსტრიული საზოგადოებისაკენ მიმავალ ზოგად ევოლუციას, ამავე დროს ის აღიარებს ომისადმი და მეომარი საზოგადოებებისადმი პერიოდულად მიბრუნების შესაძლებლობას.

ადრინდელი იტალიური სოციოლოგიის ძირითადი ფიგურა.

ნარკვევს ადრინდელი, ძირითადად კონსერვატიული ევროპული სოციოლოგიური თეორიების შესახებ ვასრულებ ერთ-ერთი იტალიელი სოციოლოგის ვილფრედო პარეტოს (1848-1923) მოკლე გახსენებით. პარეტო იყო ავტორიტეტული სოციოლოგი, მაგრამ დღეს მისი აქტუალობა მინიმალურია. 30-იან წლებში შეიმჩნეოდა მისი შემოქმედების მიმართ ინტერესის გარკვეული ზრდა, როდესაც წამყვანმა ამერიკელმა თეორეტიკოსმა ტალკოტ პარსონსმა დიდი ყურადღება დაუთმო მას, ვებერისა და დიურკემის გვერდით. შემდგომ წლებში ზოგიერთი მისი კონცეფციის გამოკლებით, მის მიმართ ინტერესი კვლავ მცირდება.

ციტილინი ამტკიცებდა, რომ პარეტომ თავისი იდეები შეიმუშავა, როგორც მარქსის შეხედულებების უარყოფა. ფაქტობრივად პარეტო უარყოფდა არა მხოლოდ მარქსის შეხედულებებს, არამედ განმანათლებლობის ფილოსოფიის მნიშვნელოვან ნაწილსაც. მაგალითად, თუ განმანათლებლობის ფილოსოფოსები განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ რაციონალობას, პარეტო ხაზს უსვამდა ირაციონალურ ფაქტორებს, მაგალითად, ადამიანის ინსტინქტებს. ეს შეხედულება უპირისპირდება მარქსის თეორიასაც. ე.ი. რამდენადაც ირაციონალური, ინსტინქტური ფაქტორები განიხილებიან, როგორც ასე მნიშვნელოვანი და ამდენად უცვლელნი, მაშინ შეუძლებელია ეკონომიკური რევოლუციით რაიმე კარდინალური სოციალური ცვლილებების იმედი.

პარეტომ შეიმუშავა მარქსის თეორიის კონფრონტაციული სოციალური ცვლილებების თეორია. თუ მარქსის თეორია აქცენტს აკეთებს მასებზე, პარეტო გვთავაზობს სოციალური ცვლილებების ელიტურ თეორიას, სადაც საბუთდება, რომ საზოგადოებაში უცილობლად ბატონობს ელიტა, რომელიც ეფუძნება განათლებულ ეგოიზმს. ელიტა ირაციონალური ძალებით მართავს ადამიანთა მასებს. პარეტოს სისტემაში მასები ვერ იქნებიან რევოლუციური ძალები, რადგან მათ ამისათვის არ ეყოფათ ინტელექტუალური თავისებურებები. სოციალური რევოლუცია იწყება, როდესაც ელიტა იწყებს გადაგვარებას და იწყება მისი შეცვლა არამმართველი ფენებიდან წამოსული ახალი ელიტით. როდესაც ძალაუფლების სათავეებში ახალი ელიტაა, პროცესი იწყება თავიდან. ამგვარად, ჩვენ გვაქვს სოციალური ცვლილებების ციკლური თეორია,

როგორცაც გვთავაზობდნენ მარქსი, კონტი, სპენსერი და სხვები. გარდა ამისა, ცვლილებების პარეტოსეულ თეორიაში მეტწილად იგნორირებულია მასების დუხჭირი მდგომარეობა. ელიტები მიდიან და მოდიან, უზარმაზარი მასების ცხოვრება უცვლელი რჩება.

ეს თეორია არ იყო პარეტოს მიერ სოციოლოგიაში შეტანილი სიცოცხლისუნარიანი და გრძელვადიანი წვლილი. სოციოლოგიისა და სოციალური სამყაროს პარეტოსეული მეცნიერული კონცეფცია გამოიხატება სიტყვებით: „ჩემი სურვილია - სოციოლოგიის სისტემა ავაწყო ციური მექანიკის (ასტრონომიის) ფიზიკის, ქიმიის მსგავსად. სხვა სიტყვებით, საზოგადოება პარეტოს ესმის, როგორც წონასწორობაში მყოფი სისტემა, მთლიანი, რომელიც შედგება ურთიერთკავშირში მყოფი ნაწილებისაგან. ერთ ნაწილში ცვლილება განიხილება, როგორც სისტემის სხვა ნაწილების ცვლილებების გამომწვევი ფაქტორი. საზოგადოების პარეტოსეული სისტემური კონცეფცია იყო მნიშვნელოვანი მიზეზი იმ ყურადღებისა, რომელიც პარსონსმა მიაგო პარეტოს თავის წიგნში 1937 წელს. „სოციალური ქმედების სტრუქტურა“ და ეს იყო პარეტოს მნიშვნელოვანი გავლენა პარსონსის შეხედულებებზე. საზოგადოებისადმი მსგავსი ორგანისტული შეხედულებების მქონე სოციოლოგებთან (კონტი, დიურკემი, სპენსერი) ერთად პარეტომ მთავარი როლი შეასრულა პარსონსის კონცეფციის და უფრო ფართოდ - სტრუქტურული ფუნქციონალიზმის განვითარებაში.

დღეს იშვიათად კითხულობს სოციოლოგი პარეტოს შრომებს. ჩვენ კი გვინდა ვთქვათ, რომ პარეტო ცნობილია ელიტის წრებრუნვის თეორიით, ხოლო მისი შემოქმედება განვიხილოთ, როგორც განმანათლებლობისა და მარქსისტული თეორიის უარყოფა.

რეზიუმე

მოცემულ თავში განხილულია ადრინდელი სოციოლოგიური თეორიები. პირველი და უფრო მოკლე ნაწილი ეძღვნება სოციოლოგიური თეორიის განვითარების სხვადასხვა სოციალურ ფაქტორებს. თუმცა ასეთი ფაქტორები ბევრია, ჩვენ ძირითადად ყურადღება დავუთმეთ იმას, თუ როგორი გავლენა იქონია სოციოლოგიურ თეორიებზე პოლიტიკურმა რევოლუციამ, სამრეწველო რევოლუციამ, კაპიტალიზმის ზრდამ, სოციალიზმმა, ურბანიზაციამ, რელიგიურმა ცვლილებებმა და მეცნიერების განვითარებამ. მეორე ნაწილში შევხებით სხვადასხვა ქვეყნებში სოციოლოგიური თეორიების განვითარების ინტელექტუალურ ფაქტორებს. ჩვენ დავიწყეთ საფრანგეთით და

განმანათლებლობის როლით, აქცენტს ვაკეთებდით განმანათლებლობაზე კონსერვატიული და რომანტიკულ რეაქციებზე. საფრანგეთში სოციოლოგიური თეორია ვითარდებოდა ამ ურთიერთქმედებების გარეშე. ამ კონტექსტში ჩვენ შევისწავლეთ ფრანგული სოციოლოგიის ადრინდელი წლების მთავარი წარმომადგენლები: კლოდ ანრი სენ-სიმონი, ოგიუსტ კონტი და ემილ დიურკემი.

შემდეგ ჩვენ შევეხეთ გერმანიასა და კ.მარქსის როლს გერმანული სოციოლოგიის განვითარებაში. ჩვენ განვიხილეთ მარქსისტული თეორიისა და სოციოლოგიის პარალელური განვითარება და პირველის, როგორც დადებითი ასევე ნეგატიური გავლენა სოციოლოგიაზე. ჩვენ დავიწყეთ მარქსის თეორიის ფესვებიდან ჰეგელიანელობაში, მატერიალიზმსა და პოლიტიკურ ეკონომიაში. თვით მარქსის თეორია მოკლედ ააღწერა. შემდეგ ჩვენ განვიხილეთ გერმანული სოციოლოგიის ფესვები. გერმანული სოციოლოგიის სხვადასხვა წყაროების საჩვენებლად ჩვენ ვისაუბრეთ მაქს ვებერზე. განვიხილეთ ზოგიერთი მიზეზები იმისა, თუ რატომ აღმოჩნდა ვებერის თეორია უფრო მისაღები გვიანდელი სოციოლოგებისათვის, ვიდრე მარქსის იდეები. ეს ნაწილი დავასრულეთ გეორგ ზიმელის შემოქმედების მოკლე მიმოხილვით.

შემდეგ განხილული იყო სოციოლოგიური თეორიის განვითარება ბრიტანეთში. ბრიტანული სოციოლოგიის მთავარი წყაროები იყო პოლიტიკური ეკონომია, ამელიორიზმი და სოციალური ევოლუცია. ამ კონტექსტში ჩვენ შევეხეთ ჰერბერტ სპენსერის შემოქმედებას და მის თანმდევ პოლემიკას.

პირველი თავი სრულდება იტალიური სოციოლოგიური თეორიის მოკლე მიმოხილვით. კერძოდ, შევეხეთ ვილფრედო პარეტოს შემოქმედებას და მარქსისტული თეორიის განვითარებას XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე ევროპაში, ძირითადად ეკონომიკურ დეტერმინიზმსა და ჰეგელიანურ მარქსიზმს.